

**KREDİ KARTLARI PİYASASINDA TAKAS KOMİSYONUN KAMU
DÜZENLEMESİNE TABİ TUTULMASI**
(Düzenleyici ekonomi ile rekabet ekonomisi ilişkisi)

Prof.Dr. Ahmet Burçin YERELİ
Hacettepe Üniversitesi, İ.İ.B.F., Maliye Bölümü

Ali Fuat KOÇ
Rekabet Kurumu, Rekabet Uzmanı

Özet

Kredi kartları ödeme sistemleri içindeki payını tüm dünyada hızla artırmaktadır. Özellikle ülkemizde alışverişlerde kredi kartı dışındaki banka kartı kullanımının ve bireysel tüketicilerin çek kullanımının yaygın olmaması nedeniyle kredi kartlarının ödeme sistemleri içinde daha önemli bir hale geldiği görülmektedir. İki taraflı bir pazar olarak ödeme kartları, özeldede kredi kartları pazarı ile bu pazarda iki taraf arasında gelir aktarımı aracı olarak kullanılan takas komisyonu ve bu alanlardaki kamu müdahalesinin gerekçeleri son yıllarda literatürde yoğunlukla tartışılmaktadır. Genel olarak dünyadaki ülke uygulamalarına bakıldığında da bu alandaki kamu müdahalelerinin yaygınlaştığı ve var olan düzenleme yöntemlerinin katılma eğiliminde olduğu görülmektedir. Türkiye’de de Rekabet Kurumu çok taraflı takas komisyonuna, rakip firmalar arasında belirleniyor olması nedeniyle rekabet hukuku çerçevesinde müdahale ederek, temel olarak maliyetler bazında bir takım düzenlemelere tabi tutulmasını sağlamıştır. Çalışmamızda Rekabet Kurumunun 2005 yılı sonunda uygulanmaya başlanan söz konusu düzenlemelerinin kredi kartı pazarındaki bazı büyüklükler üzerindeki etkisi ölçülmeye çalışılmıştır. Rekabet kurumu düzenlemelerinin bazı büyüklükler üzerinde beklenildiği gibi negatif etkileri olduğuna yönelik kısmi göstergeler bulunmakla birlikte eldeki verilerle kesin bir sonuca ulaşmanın kolay olmadığı görülmektedir.

Anahtar kelimeler: İki taraflı pazarlar, Kredi kartları pazarı, takas komisyonu ve kamu düzenlemeleri

1 Sunuş

Ödeme kartları tüm dünyada son elli yıl içinde önemli gelişmeler kaydetmiştir. Ödeme sistemleri elektronik ödeme tipine doğru evrildikçe, elektronik ödeme yöntemleri içinde yer alan ödeme kartlarının payı da önemli boyutlara ulaşmıştır. Dünyadaki belli ülkelerde¹ yapılan bir çalışmada nakit dışı ödemelerde ödeme kartlarının payının 1998 yılında %25 civarında iken 2007 yılında % 50 civarına yükseldiği görülmektedir (RBA, 2009). Türkiye’de de ödeme kartları dünyadaki trende paralel bir gelişim izlemiştir. Türkiye’de kredi kartlarının toplam özel tüketim içindeki payı 2000 yılında %8’lerdeyken 2009 yılında yaklaşık % 30’a ulaşmıştır. Kartlı ödemenin ödeme yöntemleri içindeki payı artarken, diğer yandan sistemin kendi içinde getirdiği gelişme ve yeniliklerde büyük bir hızla devam etmektedir. Böyle bir sistem gelişirken ve insanların hayatını her geçen gün daha fazla etkilemeye devam ederken iktisatçı ve hukukçulara da çok çeşitli araştırma ve tartışma konuları sunmaktadır. Diğer yandan, bu alandaki kamu düzenlemelerinin de zaman içinde değişim ve gelişim gösterdiği görülmektedir.

Bu piyasadaki temel tartışma konularından birisi, kartlı ödeme sistemlerinin iki taraflı bir piyasa olması nedeniyle klasik tek taraflı piyasalara yönelik geliştirilmiş teori ve yöntemlerle

¹ G10 ülkeleri + Singapur.

anlaşılmasının mümkün olmadığı, iki taraflı piyasa özellikleri dikkate alınarak değerlendirilmesi gereğine ilişkindir. Ne var ki, iki taraflı piyasalar üzerine oluşturulan kuramlar henüz yenidir ve ne ekonomi, ne de hukuk alanında bu piyasalara ilişkin genel kabul görmüş kuramlar oluşturulmadığı gibi, üzerinde neredeyse hiç çalışma yapılmamış çeşitli alt alanları da bulunmaktadır. Bu nedenle iki taraflı piyasalar konusu hukukçu ve iktisatçılar için üzerinde çalışılabilecek yeni ve verimli bir alanı oluşturmaktadır.

Ödeme kartları piyasası çok çeşitli açılardan kamu düzenlemelerine ve araştırmacıların incelemelerine konu olmaktadır. Piyasaya girişler, faiz oranları gibi çeşitli konularda tüm ülkelerde kamu düzenlemelerini görmek mümkündür. Ödeme kartları pazarındaki aktörler, araştırmacılar ve kamu düzenleyicileri arasındaki temel tartışma konularından biri olan takas komisyonu (interchange fee) meselesi de, genelde iki taraflı piyasalar kuramı çerçevesinde incelenmektedir. Ödeme kartları pazarındaki takas komisyonu üzerine gerek hukuki gerekse iktisadi önemli çalışmalar yapılmakla birlikte, veri sıkıntısı nedeniyle ampirik çalışmaların çok sınırlı olduğu görülmektedir. Takas komisyonu, söz konusu pazarın iki taraflı piyasa özelliğini yansıtan ve iki taraf arasındaki dengeyi sağlama amacıyla kullanılabilen bir mekanizma olması nedeniyle özel bir öneme sahiptir. Bu konuda son yıllarda literatürde hızlı gelişmeler yaşanmaktadır. Takas komisyonunun nasıl ortaya çıktığı, nedenleri, tüketiciler üzerindeki etkilerinin neler olduğu soruları yanında, takas komisyonu üzerinde yapılan incelemelerin, iki taraflı piyasaların geleneksel kuramlarla açıklanamayan yönlerine ışık tutabileceği düşüncesi iktisatçı ve hukukçuları son zamanlarda bu alanda çalışmaya teşvik etmektedir.

Diğer yandan tüm dünyada takas komisyonları üzerinde kamu müdahalesi ve düzenlemeleri söz konusu olmakta ve bu düzenlemeler son yıllarda yaygın bir şekilde tartışılmaktadır. Söz konusu piyasa yeni ve dinamik bir alan olması nedeniyle zaman içinde değişen müdahale ve düzenlemelere konu olabilmektedir.

Çalışmamızda ödeme kartlarının önemli bölümünü oluşturan kredi kartları pazarındaki takas komisyonları konusundaki kamu düzenlemeleri üzerine yoğunlaşarak, tüm dünyada ve Türkiye'deki bu alandaki kamu düzenlemeleri ile rekabet hukuku ve ekonomisi ilişkisini irdelemeye çalışacağız.

Çalışmamızın izleyen bölümlerinde şu konulara yer verilecek: ikinci bölümde iki taraflı piyasalar ile bu bağlamda kredi kartları piyasasının özelliklerine ve takas komisyonunun pazardaki rolüne yer verilecektir. Sonrasında 3. bölümde kredi kartı pazarında çok taraflı takas komisyonu belirlenmesine ve bu alandaki kamu düzenlemelerine ilişkin literatürde yer alan farklı görüşlere değinilerek, 4. bölümde dünyada takas komisyonu alanındaki kamu düzenlemelerinin arka planı ve gelişimi özetlenecektir. 5. bölümde ise Türkiye kredi kartı piyasasına ilişkin bazı bilgilere yer verilerek, 6. bölümde Türkiye'deki takas komisyonu alanındaki kamu düzenlemeleri konusu ve rekabet kurumu düzenlemeleri irdelenecektir. 7. bölümde ise Rekabet Kurumu düzenlemelerinin etkisini ölçmeye yönelik bir ampirik çalışmaya yer verilecektir. 8. bölüm sonuç kısmıdır.

2 İki Taraflı Bir Piyasa Olarak Kredi Kartları Piyasası ve Takas Komisyonu

İki taraflı piyasalar kuramı ekonomi alanında yeni gelişmekte olan bir kuramdır. İki taraflı piyasalar iki farklı kullanıcı grubunun bulunduğu ve bu kullanıcı gruplarının, dolaylı şebeke dışsallıkları yoluyla birbirlerini etkiledikleri piyasalardır. İki taraflı piyasaya ilişkin olarak çeşitli tanımlamalara rastlamak mümkündür. Armstrong (2006), aracılar vasıtasıyla

etkileşimde bulunan iki veya daha fazla katılımcı grupları içeren pazar veya kurumlar şeklinde tanımlanmaktadır. Ayrıca bu piyasaların dolaylı şebeke etkilerine dikkat çekerek bir gruptaki aktörler için aracı teşebbüsün diğer gruptaki performansının önemli olduğunu, bir kalite ölçütü olarak algılandığını belirtmektedir.

Evans (2003) iki taraflı piyasadan bahsedebilmek için, bu tür piyasalarda genelde bulunan üç temel özellikten bahsetmektedir. Öncelikle farklı talep yapılarına sahip kullanıcı grupları bulunmalıdır. İkinci olarak, bir kullanıcı grubu diğer kullanıcı grubundan dolaylı şebeke dışsallıkları yolu ile etkilenmelidir. Son olarak, gruplar arasındaki ilişkileri sağlayan bir aracı firma olmalıdır. Kredi kartları piyasası bu anlamda iki taraflı bir piyasa olarak kabul edilebilecektir. Kredi kartı kullanan ürün alıcısı konumunda olan tüketiciler ve kredi kartı kabul eden ürün pazarlayan işletmeler şeklinde talep yapıları farklı iki kullanıcı grubu bulunmaktadır. Bu iki grup arasında dolaylı şebeke dışsallıklarından bahsetmek mümkündür. Nitekim kredi kartı kabul eden işletme sayısındaki artış, kredi kartı kullanıcısı tüketicilerin faydasında artış meydana getirecektir. Benzer şekilde kredi kartı kullanıcısı tüketicilerin sayısında meydana gelecek bir artış da, kredi kartı kabul eden işletmelerin faydasını artıracaktır. Kredi kartı kuruluşları ve bankalar da bu kullanıcı grupları arasındaki ilişkileri sağlayan ve düzenleyen aracı kurumları oluşturmaktadır.

Bilindiği üzere doğrudan şebeke dışsallıkları/etkileri bir ürünün kullanıcılarının diğer kullanıcıların aynı ürünü kullanmasından etkilenmesi olarak tanımlanabilir. Bu etkilenme pozitif veya negatif yönde olabilir. İki taraflı piyasalarda ise araçların hizmetlerinden faydalanan ve farklı talep yapıları olan iki veya daha fazla sayıda kullanıcı grubu söz konusudur. Aynı kullanıcı grubu içinde doğrudan şebeke dışsallıkları söz konusu olabileceği gibi farklı gruplardaki kullanıcıların da birbirini etkilemesi söz konusu olabilir, bu durumda dolaylı² şebeke dışsallığından bahsedilebilir. Bir tür geri bildirim olarak nitelenebilecek olan bu dolaylı dışsallık, bazı yazarlar tarafından iki taraflı bir piyasanın temel özelliği olarak ta nitelenmektedir. Örneğin Katz (2005) bazı analistlerin, olgunlaşmış ödeme sistemi şebekelerine makul bir şekilde tek taraflı platform olarak yaklaşılabilmesini öne sürdüklerini belirtmektedir. Rysman (2007) da Visa ve Mastercard gibi büyük şebekeler açısından, işyerleri ve tüketiciler arasında belirgin bir pozitif geri bildirim³ olup olmadığının sorgulanabileceğini belirtmektedir.

İki taraflı piyasalara ayrıca televizyon (reklam hizmetinden faydalanan reklam verenler ve seyirciler şeklinde iki ayrı müşteri grubuna hizmet verilmektedir.), sarı sayfalar (reklam verenler ve müşteriler), gazete ve dergiler (reklam verenler ve okuyucular), işletim sistemleri (son kullanıcı ve geliştiriciler), tatil ve seyahat acenteleri (ulaşım ve konaklama firmaları ve yolcular), video oyunları (oyuncular ve oyun geliştirenler) örnek piyasalar olarak gösterilebilir. Sarı sayfalar örneğinden gidecek olursak, ilan veren açısından ilan vereceği aracı firmanın ne kadar ilan okuyan müşteriye ulaştığı, hizmet kalitesi, müşteriler gözündeki değeri, müşteri grubunun özellikleri gibi, diğer kullanıcı grubuna ilişkin bir çok özellik karar almasında etkili faktörlerdir. Aynı durum ilan okuyucusu müşteri grubu içinde geçerlidir. Kredi kartları pazarında da işyerleri daha çok tüketici tarafından sahip olunan kredi kartlarını kabul etmek isterken, tüketicilerde daha çok işyeri tarafından kabul edilen kredi kartına sahip olmak isteyecektir. İki taraflı piyasaların gelişmesinde ve bu piyasalara yeni girişlerde bu dolaylı şebeke etkisi bir şekilde tavuk yumurta ikilemine yol açabilmektedir. Dolayısıyla firmanın pazarın bir tarafında pay elde edemeden diğer tarafına hizmet verebilmesi mümkün değildir.

² veya çapraz yanlı (cross side)

³ “pozitif feedback loop”

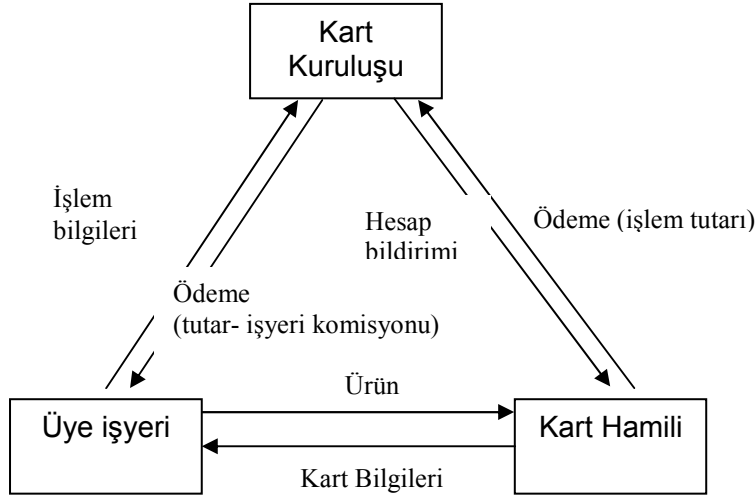
Rochet ve Tirole (2004) iki taraflı piyasaları tanımlarken işlem hacimlerinin sadece işlem başına alınan toplam ücrete değil aynı zamanda ücretlerin iki farklı grup arasında nasıl yapılandırıldığına (dağıtıldığına) da bağlı olduğunu ifade etmektedir. İki taraflı piyasalarda aracı firmalar her bir farklı gruba uygulayacakları fiyatlar konusunda çok dikkatli olmalıdır. Burada aracı kurumun birbiri ile içsel bağlantılı iki farklı grubu fiyatladığı bilinmelidir. Böylece fiyatlar sadece o taraftaki marjinal maliyetleri yansıtmayacaktır. Rochet ve Tirole (2004) her iki taraftaki fiyatın yine her iki taraftaki marjinal maliyet talep esnekliklerine bağlı olduğunu göstermektedir. Şebeke etkilerini dikkate almadan yapılan bir fiyatlandırma stratejisi önemli hatalara yol açabilir. Her bir grubu farklı bir müşteri grubu olarak algılayarak, tek yönlü pazarlarda geçerli olan klasik mantıkla, sadece o grubun talep eğrisine göre karı en çoklayacak fiyatı belirlemek, firma açısından yanlış sonuçlar doğuracaktır. Adope firmasının, PDF formatını piyasaya ilk çıkardığında hem okuyucu hem de yazıcı kısmını bu mantıkla fiyatladığı, ancak PDF okuyucularına bedava ürün sağlayıp okuyucu portföyünü geliştirerek PDF yazıcılarına yapılan satışların bu vesileyle artmasına kadar başarılı olamadığı Tripsas (2000) tarafından ortaya konulmaktadır⁴. Aracı firma her bir müşteri grubundan elde ettiği gelirleri ayrı ayrı değerlendirmemeli, iki gruptan elde edilen toplam gelirin en çoklanması stratejilerini geliştirmelidir.

Dolayısıyla iki taraflı piyasalarda firma bir taraftaki kullanıcı sayısının artmasının diğer taraftaki talebi etkileyeceğini göz önünde bulundurarak fiyatlandırma stratejilerini oluşturmalıdır. Karın en çoklanabilmesi için fiyat esnekliği yüksek olan taraf sübvansede edilirken pozitif şebeke etkisinin daha güçlü hissedildiği taraf daha yüksek fiyatlanmalıdır. Bu durum en azından piyasaya ilk girişte tavuk yumurta probleminin aşılabilmesi için ve fiyat esnekliği düşük olan müşteri grubu açısından karşı taraftaki müşteri grubunun “critical mass” olarak isimlendirilen belirli bir seviyeye ulaşmaya kadar geçerlidir. Evans ve Schmalensee (1999, s.78) ABD’de kredi kartı sisteminin ilk aşamasında bahsedilen problemin toplu pazarlama yoluyla kredi kartı kuruluşları tarafından çok sayıda tüketiciye bedava kredi kartı gönderilerek çözüldüğünü, böylece işyerlerini sisteme çekmek için bir müşteri tabanının oluşturulduğunu belirtmektedir. Yazarlar bu pazarlama biçiminin, dolandırıcılıklara daha açık olması nedeniyle ve kart hamillerinin ödeme güçlerine göre seçilememelerinden dolayı kart borçlarını ödeyememeleri sebebiyle önemli maliyetlere yol açtığını vurgulamaktadır.

Kredi kartı pazarının işleyişi ve pazardaki aktörler ise pazardaki kart sistemlerinin yapıları incelenerek gösterilebilir. Pazarda yer alan kuruluşlar genel anlamda 3 taraflı (kapalı) sistemler ve 4 taraflı (açık) sistemler olarak iki gruba ayrılabilir. Mevcut haliyle 4 taraflı sistemlerin dünyada ve ülkemizde daha yüksek pazar paylarına sahip olduğu görülmektedir. Üç taraflı sistemde tek bir kart kuruluşu tüketiciler ve işyerleri arasındaki ödeme işlemlerine aracılık etmekte ve bunun karşılığında kart sahibi tüketici ve işyerlerini fiyatlamaktadır. Bu genelde işyerlerinden işlem başına sabit ve/veya işlem tutarlarının bir oranı şeklinde komisyon ücretleri ve tüketicilerden sabit dönemlik kart ücretleri ve/veya işlem tutarlarının bir oranı şeklinde ödemeler olabilmektedir. Bu sistem aşağıdaki şekilde görülmektedir:

⁴ Eisenmann ve diğerleri (2006) iki taraflı pazarlarda doğru fiyatlandırma stratejisinin kalite ve fiyat esnekliği yüksek olan grubun sübvansede edilmesi şeklinde olduğunu söylerken, PDF örneğinde okuyucuların PDF dökümanı üretenlere göre fiyatlara daha duyarlı olduğunu ve karşı gruptaki kullanıcı sayısındaki artışın ödemeye razı oldukları fiyatları göreceli olarak daha az etkileyeceğini söylemektedirler.

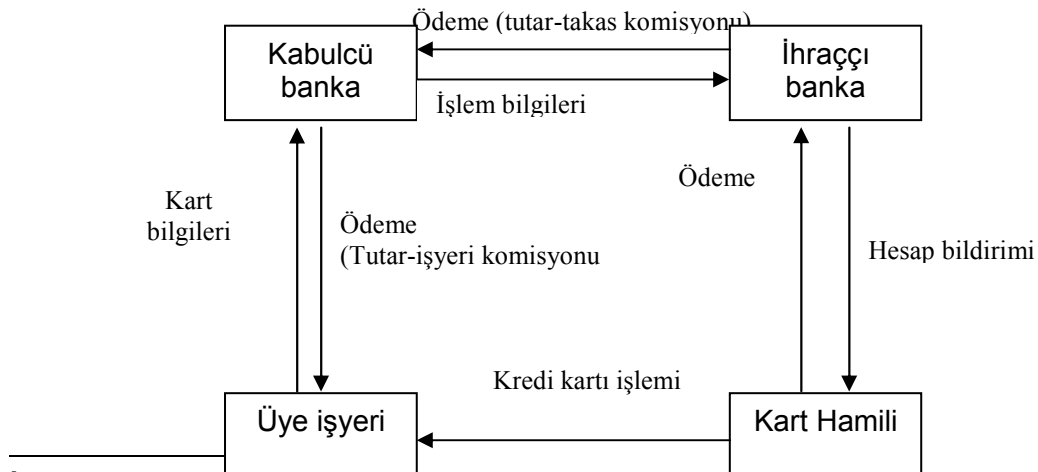
Şekil 1- Üç taraflı kart sistemi

Örnekle anlatmak gerekirse, tüketici 100 TL'lik ürünü kredi kartı ile aldığı anda kart bilgilerini ve onayı işyerine vermektedir. İşyeri de bu bilgileri kart kuruluşuna aktararak kart kuruluşu tarafından kesilen işyeri komisyon ücreti dışındaki ürün bedelini almaktadır (işyeri komisyonunun %10 olduğunu varsayarsak: $100-10=90$ TL). Ödeme zamanı geldiğinde de kart hamili kart kuruluşuna ürün bedeli kadar ödeme yapmaktadır (100 TL). Kart hamilinin ayrıca kart kuruluşuna dönemlik ve işlem tutarının belli bir oranında ücretleri ödemesi gerekebilir. Üç taraflı sistemlere American Ekspres kredi kartları örnek verilebilir. American Ekspres kartınızla sadece bu sisteme üye işyerlerinden alışveriş yapabilirsiniz⁵. Üç taraflı sistemlerde takas komisyonu söz konusu değildir.

Aşağıdaki şekilde ise dört taraflı bir kart sisteminin işleyişi gösterilmektedir:

Şekil-2 Dört taraflı kart sistemi

⁵ Türkiye'de şu anda Garanti Bankası'nın çıkarmış olduğu American Express kartları kullanılmaktadır. Garanti bankasının diğer kartları kredi kartı kabul eden tüm işyerlerinde kullanılabilirken, bu kartlar sadece Garanti Bankası ile anlaşmalı işyerlerinde kullanılabilir.

Mal ve-veya hizmet

Dört taraflı kart sisteminde kart ihraç eden ve kartı kabul eden bankalar farklı teşebbüsler olabilmektedir. Kredi kartını piyasaya süren kart hamilinin ilişkili olduğu bankaya ihraççı banka denirken, kredi kartını kabul eden işyerinin anlaşmalı olduğu bankaya ise kabulcü banka denilmektedir. Müşteri bir mal veya hizmet (100 TL değerinde olduğunu varsayalım) satın alıp kart ile ödemeyi yaptığıında ihraççı banka kabulcü bankaya kendi maliyetlerini karşılamak için belirlenen takas komisyonu kadar bir kesinti yaparak ödemeyi yapacaktır (takas komisyonunun %3 olduğunu varsayarsak $100-3=97$ TL). Kabulcü banka da kendi ücretini de ekleyerek işyeri komisyonu keserek üye işyerine ürünün bedelini ödeyecektir (İşyeri komisyonunun %5 olması durumunda $100-5=95$ TL). Bu durumda kabulcü bankaya maliyetlerini karşılaması için 2TL, ihraççı bankaya 3TL kalırken, Üye işyerine sattığı üründen 95 TL gelir elde etmekte ve kart hamili de vade sonunda ürünün etiket fiyatı olan 100 TL'yi ödemektedir.

İşyeri ile kabulcü banka arasında ve kart hamili ile ihraççı banka arasında ilişkilerinin kurallarını belirleyen sözleşme/anlaşmalar söz konusudur. Aynı zamanda dört taraflı bir sistemin kurulabilmesi için işyerinin bankası ile kart hamilinin bankasının kendi aralarında işlemin gerçekleşme şartları ve takas komisyonu oranları gibi konuları belirleyen bir anlaşmaya gerek olduğu açıktır. Bankalar arasındaki söz konusu işlemin gerçekleşme şartları ve takas komisyon oranları iki taraflı anlaşmalarla belirlenebileceği gibi, çok sayıda bankanın üye olduğu bir üst kart kuruluşu tarafından belirlenerek çok taraflı bir sistem oluşturulabilir. Bu durumda genellikle bankalar arasındaki takas işlemleri bu kuruluşlar bünyesinde gerçekleştirilmektedir. Baxter (1983) dört taraflı sistemlerde, ikili anlaşmalarla takas komisyonunun belirlenmesinin ve bunun yönetiminin zorluğuna değinerek bedavacılık sorununun fırsatçı davranışları teşvik edebileceğini savunmaktadır. Sadece yapılması gereken anlaşma sayıları dahi bu durumun zorluğunu gösterebilir; sadece 12 banka bulunması durumunda 132 tane ikili anlaşma yapılması gerekmektedir. Uygulamada da dünyada çok taraflı sistemlerin kredi kartı pazarındaki paylarının yüksek olduğu görülmektedir. Bu tür çok taraflı sistemlere Visa ve Mastercard örnek olarak gösterilebilir. Türkiye'de de Bankalararası Kart Merkezi (BKM), yurt içi alışverişlerde kullanılan kartlar için söz konusu takas işlemini gerçekleştirmekte ve takas komisyon oranlarını belirlemektedir.

Baxter 1983'te yayımladığı makalesiyle kredi kartı pazarındaki takas komisyonunun ilk ekonomik analizini yapan kişi olarak kabul edilebilir. Baxter çalışmasında işyeri, işyerinin çalıştığı kabulcü banka, müşteri ve müşterinin çalıştığı bankadan oluşan dört taraflı bir sistemi incelemektedir. İşyeri, müşterinin borcunu kendi banka hesabına yansıtmakta, kabulcü bankada müşterinin ihraççı bankasından ödemeyi talep etmekte ve ihraççı banka müşterinin hesabına söz konusu miktarı işlemektedir. Tüm bu hizmetlerin gerçekleşmesi için de bankaların sabit ve değişken giderleri olmaktadır. Maliyet temelli bir arz fonksiyonundan bahsedilebilir. Bu hizmet iki farklı tarafa; kredi kartı ile ödemeyi kabul eden işyeri ile ödemeyi yapan müşteriye fayda sağlamaktadır.

Baxter bu pazarın ayırıcı özelliğinin iki taraflı olması olduğunu belirtmektedir. Söz konusu hizmet iki tarafa da fayda sağladığına göre marjinal maliyetler iki tarafça karşılanmalıdır.

Diğer yandan her iki taraf hizmetin kendisi için ifade ettiği değer üzerinde ödeme yapmamalıdır ki, sistem sürdürülebilir olsun. Ayrıca iki banka tarafından ortaklaşa sunulan bir hizmet söz konusu olduğuna göre her iki banka da bireysel marjinal maliyetlerini karşılayabilecek yeterli geliri elde edebilmelidir. Müşteri ve işyerinin hizmet için biçtiği toplam marjinal değer, iki bankanın toplam marjinal maliyetinin altında ise bu hizmet verilmemelidir.

Baxter analizini bir işlem bazında verilen bir örnekle daha iyi anlaşılabilir hale getirmektedir: İki bankanın da marjinal işlem maliyetini 2 birim varsayalım. İşyeri açısından işlemin değeri 5 birim, kart hamili müşteri açısından 1 birim varsayalım. Bu işlemi gerçekleştirmek toplamda 2 birim sosyal fayda sağlamaktadır: $2 = ((1+5) - (2+2))$. Fakat ihraççı banka gelirini sadece kart hamilinden alırsa bu işlem gerçekleşemez, çünkü bu durumda tüketiciden elde ettiği faydadan daha fazla bir maliyete katlanması istenmektedir ($1 < 2$). Bu problemin çözümünde kabulcü banka işyerine 3 birim ödeme yükümlülüğü getirir ve 1 birimi ihraççı bankaya iletirse sorun çözülebilir. Aslında bu takas komisyonunun ödeme yönü arz ve iki taraftaki talebin özelliklerine göre değişebilir.

3. Takas Komisyonuna Kamu Müdahalesi Konusundaki Farklı Görüşler

Bu noktada takas komisyonuna kamu müdahalesi konusundaki tartışmalara değinmek anlamlı olabilir. Uygulamaya baktığımızda iki taraflı piyasa olarak kredi kartı ihraççıların gelirlerini kredi kartı hamillerinden alınan ücretler ve takas komisyonu, kabulcü bankanın gelirlerini ise üye işyerinden alınan ücret ve komisyon gelirleri (takas komisyonu çıkarıldıktan sonra kalan miktar) oluşturmaktadır. Değerlendirmede bir bankanın hem kabulcü hem de ihraççı banka olabileceğini dikkate almak gerekmektedir.

Öncelikle çok taraflı takas komisyonu, rakiplerin bir araya gelerek fiyat belirlemesi şeklinde görüldüğü için, ilk bakışta bir kartel davranışına benzeyebilmektedir. Rekabet hukuku bağlamında değerlendirilmesi gereken söz konusu husus yanında, takas komisyonunun kamu düzenlemelerine bağlanması çerçevesinde tartışmalara yol açacak farklı özellikleri de bulunmaktadır. Örneğin çok taraflı takas komisyonunu belirleyen kart kuruluşları tarafından üye işyerlerine getirilen ilave ödeme yasağı kuralı⁶ (no-surcharce rule)⁷ ve tüm kartları kabul kuralı⁸ (honor all card rule) yaygın bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda işyerlerinin kredi kartı kabullerinden doğan bir ekstra maliyetleri bulunmaktadır (kabulcü bankaya ödenen işyeri komisyonu, kurulum, teknoloji maliyetleri vs.). İşyerlerinin bu maliyetleri doğrudan bu hizmetten fayda gören kredi kartı kullanıcılarına yansıtamamaları⁹

⁶ İlave ödeme yasağı kuralı; kredi kartı kuruluşlarınca üye işyerlerine getirilen, ilgili kredi kartı ile ödeme yapan kart kullanıcılarından üye işyerlerinin ilave ücret talep edememesi kuralı olarak açıklanabilir. Bu yükümlülük bazen nakit alışverişlerde nakit ödeme yapıldığı için ekstra bir indirim yapılamaması yükümlülüğü şeklinde de kendini gösterebilmektedir.

⁷ Türkiye’de 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun’un 4822 sayılı Kanun’la değişik 10/A maddesinde yer alan “mal veya hizmetin kredi kartı ile satın alındığı durumlarda satıcı veya sağlayıcı, tüketiciden komisyon veya benzeri bir isim altında ilave ödemede bulunmasını isteyemez” şeklindeki hükmü, yasal bir ilave ödeme yasağı kuralı getirmektedir.

⁸ Kart kuruluşları tarafından işyerlerine getirilen, kart kuruluşu tarafından çıkarılmış tüm kartları kartın çeşidine göre veya ihraççı bankaya göre ayırım yapmaksızın kabul etme yükümlülüğü olarak tanımlanabilir. Bu konudaki Türkiye uygulamasına ilişkin detaylı bilgi ve Rekabet kurumunun yaklaşımını görmek için Rekabet Kurulu’nun 9.12.2009 tarih ve 09-58 sayılı toplantısında görüşülen “Tüm Kartları Kabul Kuralına İlişkin Sektör Araştırması Raporu”na bakılabilir. http://www.rekabet.gov.tr/dosyalar/images/file/4_Daire/Kart_sektor.pdf

⁹ Söz konusu maliyetin yansıtılamaması ilave ödeme yasağı benzeri yasal veya kart kuruluşu düzenlemelerinden kaynaklanabileceği gibi, bu maliyetin yansıtılmasının masraflı ve uygulanabilir olmamasından da

durumunda, işyerinin içinde bulunduğu pazardaki arz ve talep koşullarına göre söz konusu maliyetler fiyatlara yansıtacak ve/veya işyeri tarafından üstlenilecektir. Özellikle rekabetin olmadığı, arz esnekliğinin yüksek, talep esnekliğinin düşük olduğu piyasalarda bu maliyetlerin önemli kısmı fiyatlara yansıtacak ve kart kullanan ve kullanmayan tüm tüketiciler üzerinde kalacaktır. Komisyon ücretleri katma değer vergisi gibi değerlendirilebilir, yani yansıma kimin ödediğine bağlı değildir (Rysman 2007). Söz konusu ücretlerin ileriye doğru yansıtılması ile ödeyen ve asıl maliyete katlanan farklı kişiler olabilir. İşyerlerine yüklenen komisyon ücretleri işyerinin arz eğrisini yukarıya doğru kaydıracak ve talep eğrisinin şekline göre bu komisyon ücretleri fiyat içinde tüm tüketicilere yansıtacaktır (işyerlerinin kart kullanıcılarına farklı fiyatlandırma yapmaması durumunda). Aynen dolaylı vergilerde olduğu gibi bu durumda da kart kullanıcısı ve diğer tüketiciler karttan kaynaklanan bu fiyat artışlarını açıkça görememekte ve bir nevi mali anesteziyle karşı karşıya kalmaktadır. Tüketiciler açısından bir bilgi asimetrisinden de bahsedilebilir; kart kullanmanın faydalarını görebilirken, maliyetlerini ise net bir şekilde görebilmeleri mümkün olmamakta ve eksik bilgi ile karar vermek durumunda kalmaktadırlar. Dolayısı ile tüketicilerin seçimleri tam bilgi durumunda yapacakları rasyonel seçimleri ile uyuşmayabilecektir.

Normal piyasa şartlarında bir ürünün fiyatı, o ürünün marjinal maliyetini yansıtır ve tüketici alternatif ürünler içinden maliyetleri dikkate alarak seçimini yapar. Diğer unsurların eşit olması durumunda rasyonel bir tüketicinin maliyeti düşük olan ürünü tercih etmesi beklenir. Ödeme sistemleri pazarında ise kredi kartı sisteminde yer alan, fiyatların maliyeti yansıtıcı özelliğini kaybetmiş olması gibi bazı çarpıklıklar, pahalı olan sistemin tercih edilmesi ve kredi kartı hizmetinin sosyal refah açısından optimum seviyenin üstünde üretilmesi¹⁰ sonucuna götürebilmektedir. Özellikle ödül puan, ödül para veya ödül uçuş mili gibi isimler altında kart kullanıcılarına yapılan geri ödeme ve teşvikler daha pahalı kartların daha çok kullanılabilmesi sonucunu doğurabilmektedir (Heimler, 2010).

Yukarıda bahsedildiği şekilde kart kullanımının etkin olmayan bir şekilde teşvik edilmesi ve artırılması durumunda kredi kartı kullanmayan tüketicilerin veya düşük maliyetli kart kullanan tüketicilerin, kredi kartı kullanımından olumsuz etkilenme riski bulunmaktadır. Verilen hizmetlerden faydalanmamasına rağmen bu sistemden zarar gören 3. kişilerin bulunması, özellikle bunların kredi kartı alamayan alt gelir grubuna ait kişiler olduğu düşünülürse, bu durum literatürde takas komisyonlarına kamu müdahalesinin gerekçelendirilmesinde bir argüman olarak kullanılmaktadır¹¹. Bu çerçevede literatürde yer

kaynaklanabilecektir. İşyerleri kredi kartı ödemeleri ile diğer ödeme yöntemleri arasında fiyat farklılaştırmasına gitmeyi maliyetler ve pazarlama stratejileri gibi nedenlerle tercih edebilirler.

¹⁰ İki taraflı bir pazarda sosyal refahın optimum olduğu nokta son birim hizmet veya malın üretilmesi ile oluşan, her iki pazar birlikte dikkate alınarak hesaplanan marjinal sosyal maliyet ve marjinal sosyal faydanın birbirine eşit olduğu nokta olarak tanımlanabilir. Kredi kartlarının aşırı kullanımı veya sosyal optimumun üzerinde üretilmesi ifadeleri ile sosyal marjinal maliyetlerin sosyal marjinal faydaları aştığı noktalar kastedilmektedir. Sosyal maliyet, faydaları ve dolayısıyla optimum üretim noktasının hesaplanmasında karşılaşılan zorluklar kredi kartı piyasasında kamu otoritelerinin nerede ve ne derece müdahale etmeleri gerektiği konusunda net olabilmelerini engellemektedir.

¹¹ Aslında 3. kişiler için geçerli olan negatif dışsallıkların işyeri komisyonlarından kaynaklandığı görülmektedir. Söz konusu olumsuzluk işyeri komisyonunun söz konusu olduğu üç taraflı kart sistemleri içinde geçerlidir. Ancak uygulamada işyeri komisyonlarına nadiren müdahale edildiği, dolayısıyla üç taraflı sistemlerin pek kamu düzenlemesine tabi tutulmadığı, işyeri komisyonunun temelini oluşturması ve rakipler arasında belirlenmesi gerekçeleriyle rekabet hukuku çerçevesinde takas komisyonlarına müdahalenin daha yaygın olduğu görülmektedir.

Prager ve diğerleri (2009) bazı durumlarda üç taraflı sistemlerin de dikkate alınması halinde işyeri komisyonlarının kamu düzenlemesine tabi tutulmasının daha uygun bir tercih olacağını, ancak takas komisyonları

alan çok taraflı takas komisyonu lehinde ve aleyhinde görüşler; kamu müdahalesi ile kaldırılması veya çeşitli kriterlerle sınırlandırılması gerektiği yanında, kamu müdahalesi ile belirlenen takas komisyonunun, kart kuruluşlarınca belirlenen oranlara göre sosyal açıdan optimuma daha yakın bir sonuca ulaştıracağına yönelik bir gösterge bulunmadığından hareketle, müdahale edilmemesi şeklinde iki uç arasında farklı noktalarda yer almaktadır. Literatürdeki bu tartışmalara öncülük eden çalışmaların bazılarını aşağıda değinilecektir.

Literatür

Baxter (1983) yukarıda yer verilen açıklamaları sonrasında; “*Mahkemeler takas komisyonlarının kolektif olarak kurumsal belirlenmesinin hem uygun hem de istenilir olduğunu tanımalıdır*” sonucuna ulaşmaktadır. Bu kolektif sürecin rekabet hukuku açısından yatay fiyat belirleme şeklinde görüldüğünü, ancak o şekilde işleme tabi tutulmaması gerektiğini söylemektedir. Bu savına gerekçe olarak takas komisyonunun bireysel (iki taraflı) belirlenmesinin kaotik sonuçlar doğuracağını (daha yüksek ücretler ve kart sisteminde istikrarsızlık gibi) göstermektedir. İletişim ve taşıma maliyetlerindeki düşüş ve mahsuplaşmadaki ölçek ekonomilerinin büyümesi ile birlikte takas komisyonunda düşüşler yaşanacağını belirterek, çek komisyonlarında yaşanan gelişmeleri örnek olarak göstermektedir¹².

Carlton ve Frankel (1995a) Baxter’in takas komisyonunun belirlenmesi konusundaki görüşlerine itirazda bulunmaktadırlar. Ayrıca ABD’deki NaBanko davası¹³ kapsamında rekabet hukukunun ödeme kartlarını düzenleme alanında uygulamasını analiz etmişlerdir. Nabanko davasında mahkeme Visa’nın takas komisyonu belirlenmesinin zorunlu olduğunu ve rekabetçi faydalarının antirekabetçi etkilerini dengeleyebilecek nitelikte olduğunu ortaya koyduğu sonucuna ulaşmıştır.

Carlton ve Frankel, Baxter’in konuyu derinlemesine analizde yetersiz kaldığını öne sürmüşlerdir. Tam rekabetçi bir piyasada, takas komisyonunun nihai fiyatlar üzerinde hiçbir etkisinin olmayacağını veya takas komisyonu olmadan da ihraççı bankanın maliyetlerinin telafi edilebileceğini ifade etmektedirler. Mesela yukarıdaki örnekte işyeri kart sahibi tüketiciye 1 birim indirim yaparak dengeyi sağlayabilecektir. Ancak eksik rekabet ortamında takas komisyonunun zararlı olabileceğini iddia etmektedirler. Bu durumda ihraççı bankanın maliyetlerinin üstünde takas komisyonu almak yoluyla gelir elde etmesini engelleyecek bir rekabetçi ortam olmayacaktır. Dolayısıyla kart kullanım fiyatlarını yüksek tutarak bu sektörde çıktıyı sınırlayabilirler, ya da aşırı promosyonlara para harcayarak, kart kullanımlarını daha etkin bir ödeme mekanizması aleyhine artırabilirler.

İhraççı bankalar arasında rekabet yoğun olsa dahi, kart kuruluşları tarafından işyerleri etkin bir ilave ödeme uygulamasından men edilebilir veya işyerleri kendileri iki farklı fiyat uygulamanın zorluğundan dolayı ilave ödeme getiremeyebilirler. Bu durumda nasıl alındığı önemli olmaksızın ürünlerin fiyatları, kart ile veya diğer ödeme araçları ile satın alan tüm tüketiciler için artacaktır. Bu durum kredi kartı dışı ödeme araçlarına uygulanan bir vergi gibi etkide bulunur, diğer ödeme araçları kullanmayı cezalandırır ve ödeme araçları arasındaki

için geçerli olan optimum ücret seviyesinin tespiti sorununun işyeri komisyonları içinde geçerli olacağını belirtiyor.

¹² Aşağıda da yer verileceği üzere bazı yazarlar da takas komisyonlarında söz konusu maliyet düşüşlerini yansıtacak bir indirimin gerçekleşmediği kanaatindedir.

¹³ *National Bankcard Corp (NaBanco) v Visa USA*, 779 F.2d 592 (11th Cir. 1986), Bu davada NaBanco Visa tarafından belirlenen çok taraflı takas komisyonunun yasa dışı olduğunu ve kaldırılması gerektiğini iddia etmişti.

dengeyi bozucu bir rol oynar. Yazarlar açıkça belirtmeseler de takas komisyonunun sıfır olması gerektiğini ima etmektedirler (Schmalensee, 2003).

Evans ve Schmalensee (1995), Carlton ve Frankel'in (1995) yazılarında değindiği konuları tartışmaktadır. Nakit alışverişlere yapılan indirimin kredi kartı kullanımına getirilecek ek ödeme ile aynı işi göreceğini ve bu durumun kart kuruluşunun (Visa ve Mastercard) kuralını ihlal etmediğini vurguluyorlar. İşyerleri tarafından bu tür indirimlerin de sınırlı uygulanıyor olmasını; farklı fiyat uygulama maliyetleri, muhasebe maliyetleri ve müşteri gözündeki işyeri değerinin azalması gibi olumsuz özelliklerin, fiyat indirimi uygulamasının potansiyel faydalarına ağır basmasından kaynaklanabileceğini belirtiyorlar. Yazarlar bu şartlar altında takas komisyonu büyüklüğünün kart ödeme sistemi işletim maliyetlerine katlananlar üzerinde ve genel olarak sistemin toplam çıktısı üzerinde etkisinin söz konusu olduğunu kabul ediyorlar, ancak sıfır takas komisyonunun, kart birliklerince belirlenen takas komisyonundan daha etkin olduğuna veya sosyal optimuma daha yakın olduğuna inanmak için herhangi bir neden olmadığını iddia ediyorlar.

Ayrıca kart ve nakit kullanıcıları arasındaki, (nakit indiriminin olmaması nedeniyle) söz konusu olan çapraz sübvansiyon konusuna değiniyorlar. Bu durumun ödeme mekanizmaları arasında tercihlerde güdüleri bozduğunu kabul ederlerken, etkinlik ve tüketici refahı üzerine etkisinin net olmadığı görüşünü dile getirmektedirler. Diğer yandan perakende piyasalarının bu tür küçük etkili birçok bozucu etkenlerle dolu olduğunu ifade ediyorlar. Ayrıca nakit indirimi yapılmamasının ekonomik etkilerinin takas komisyonuna değil işyeri komisyonuna bağlı olduğunu ve üç taraflı kart sistemlerinde takas komisyonu olmamasına rağmen dört taraflı kart sistemlerine kıyasla daha yüksek işyeri komisyonu uygulandığını ifade ediyorlar. Takas komisyonunun kaldırılması veya indirilmesi yönündeki zorlamaların kartlı ödeme sistemleri arasındaki rekabeti ve farklı ödeme sistemleri arasındaki tercihleri bozabileceğini belirtiyorlar.

Carlton ve Frankel (1995b) yine aynı yıl verdikleri cevapta, takas komisyonun iki taraflı belirlemenin kötü bir fikir olduğunu kabul ettiklerini ve fazla müdahaleci olunmasından yana olmadıklarını ifade etmektedir. Müdahale öncesinde anti rekabetçi etkilerin belirlenebilmesi için detaylı bir çalışma yapılması gerektiğini vurgulayarak ve Evans ve Schmalensee'yi detaylı bir çalışma yapmaksızın takas komisyonun antirekabetçi olmadığı sonucuna varmalarından ötürü eleştiriyorlar.

Alan **Frankel 1998**'de takas komisyonun refah üzerindeki etkilerini görmek için bankacılık tarihine bakmakta ve Baxter'dan (1983) farklı sonuçlara ulaşmaktadır. İşyerlerinin kartlı ödemeye farklı fiyat uygulamasının yasal ve sözleşmelerden kaynaklanan (kart kuruluşlarıyla) sınırlamalar ve farklı fiyat uygulamanın maliyetleri nedeniyle mümkün olmadığını vurgulamaktadır. Fiyat farklılaştırması aleyhine olan bu güçlü eğilimin kart kuruluşlarına takas komisyonunu belirlemede pazar gücü sağladığını belirtiyor. Kart kullanıcılarının nakit kullanan ile aynı fiyatı ödedikleri için takas komisyonun büyüklüğüne duyarlı olmadıklarını söylüyor. İşyerleri bu konuda hassas olsalar da kart kabulü müşteri sayısını ve karı arttırdığı için bankalara daha fazla ödemeye razı olabiliyorlar. İşyerlerinin kart kabulünde dikkate aldıkları iki farklı unsuru gösteriyor; i) işlem başı maliyet ve faydalar nedeniyle oluşan belirleyiciler yanında ii) diğer işyerleri ile rekabet kaygısıyla (satışların artırılması veya müşteri kaybetmemek için) oluşan belirleyiciler. Bankalar indirim ve promosyonlar gibi müşteri çekmek için yaptıkları rekabet ile fazla karlarını topluma geri verebilirler. Ancak işyerleri arasında tam rekabet olsa dahi kart ile ödeme yapanlar katlandıkları maliyetten daha fazla hizmet almakta ve nakit ödeyenler ise aldıkları hizmetin maliyetinden daha çok ödeme

yapmakta ve bu durum aşırı kredi kart kullanımına ve daha az nakit ve diğer ödeme aracı kullanımına yol açmaktadır. Bu çarpıklıktan kaçınmak için Frankel sıfır takas komisyonunu öneriyor.

Chang And Evans (2000); takas komisyonunun bireysel olarak iki taraflı olarak belirlenmesi önerilerini eleştirmektedirler. Dört taraflı sistemin nasıl çalıştığını göstererek, kart kuruluşu sitelerinin üyelerinin şebeke etkileri ve ölçek ekonomilerini dikkate alarak, işyeri ve kart sahibi taraflarının dengelenmesi alanında başarılı olmaları gerektiğini belirtmektedirler. İki taraflı pazarlarda yeni bir sistem iki müşteri grubu için de değersiz olacaktır. Kart sahibi müşteriler olmadan işyerleri için, kart kabul eden işyeri olmadan da kart sahipleri için böyle bir kart kuruluşu sistemi anlamsızdır. Bu nedenle yeni giren bir firma var olan şebeke etkileri nedeniyle yumurta tavuk problemi ile karşılaşacaktır. Sistem kurulduğunda pazarın iki yanı arasındaki koordinasyon ancak ince ayarlanmış bir takas komisyonu ve fiyatlama sistemi ile sağlanabilir ve böylece firmanın toplam değeri en çoklanabilir. Yazarlar bu tür piyasalarda; iki taraflı anlaşmalar ile takas komisyonu belirlenmesi yükümlülüğü getirilmesi, ihraççı bankaların tüm maliyetleri kart hamillerine yüklemek zorunda bırakılması, maliyet bazlı fiyatlama düzenlemeleri gibi kamu düzenlemelerinin aşırı işlem maliyetleri, dışsal maliyet ve faydaları içselleştirememesi ve pazardaki aktörlerin güdülerini çarpıtma gibi önemli sakıncalara sahip olduğu görüşündedirler. Ayrıca dört taraflı sistemlerin takas komisyonu oranlarının Amerikan Express gibi üç taraflı sistemlerin uyguladığı işyeri komisyonlarından çok düşük olmasının, dört taraflı sistemlerin kolektif takas komisyonu belirleme ile pazar gücü oluşturduğu iddialarını geçersiz kıldığını belirtmektedirler. Diğer taraftan dört taraflı sistemlerin takas komisyonu belirlenmesine yönelik olarak yapılacak kamu müdahalesinin bu sistemleri üç taraflı sistemler karşısında dezavantajlı duruma sokacağı görüşünü de vurgulamaktadırlar.

Balto (2000); takas komisyonlarının kart kuruluşlarınca şeffaf olmayan maliyet kalemlerine dayanılarak belirlendiğini iddia etmekte ve takas komisyonunu bankacılık sektörünün milyar dolarlık sırrı olarak nitelemektedir. Diğer yandan NaBanco davasında takas komisyonunun birlikte belirlenmesine izin verilmesinin gerekçelerinin, 2000 yılı itibarıyla geçerliliğini sorguluyor. NaBanco'da mahkeme Nabanco'nun Visa'nın takas komisyonu belirlemesinin yasa dışı fiyat belirleme olduğu iddiasını çeşitli nedenlerle reddetmişti:

- 1- Maliyetlerin karşılanması için takas komisyonunun gerekli olduğu, aksi halde maliyetlerin karşılanamayacağı,
- 2- Maliyet analizlerinin takas komisyonunun maliyet temelli olduğunu gösterdiği,
- 3- Daha az sınırlayıcı bir takas komisyonu belirleme metodunun uygulanabilir olmadığı,
- 4- Takas komisyonu belirlenmesinin rekabet üzerindeki etkisinin sınırlı olduğu ve ödeme yöntemleri arasındaki rekabetin takas komisyonu belirleyenlerin pazar gücünü sınırladığı,
- 5- Takas komisyonunun etkisiz bir transfer ödemesi olduğu¹⁴,

Balto bu gerekçelerin tümüne eleştiri getirerek, geçerliliklerini yitirdiklerini savunmaktadır:

- 1- Takas maliyetleri 1980'den itibaren hızla düşmüştür, teknolojik gelişme ile birlikte ihraççı bankanın maliyetleri doğrudan kart hamillerine yüklemesi (dolaylı olarak işyerleri üzerinden yüklemesi yerine) mümkün ve daha uygundur.
- 2- Kamu yetkililerin maliyet bazlı fiyatlamayı etkin bir şekilde denetleyebildikleri şüphelidir. Nitekim maliyetler düştüğünde de takas komisyonu yükselmektedir.

¹⁴ Çoğunlukla ihraççı ve kabulcü bankalar aynı grup içinde olduğundan takas komisyonu çoğunlukla iç transfer ödemelerinden oluşuyor. Bankalar hem kabulcü hem ihraççı olduklarından takas komisyonunun bir kazanç aracı değil, transfer ödemesi olduğu belirtiliyor.

- 3- 1980'e göre pazarın ihraççı ve kabulcü tarafları daha yoğundur ve ikili anlaşmalar daha uygulanabilir hale gelmiştir. Ayrıca takas komisyonu olmayan bir sistem de mümkündür, ihraççı banka maliyetini doğrudan kart hamilinden karşılayabilir.
- 4- 1980'lere göre dört taraflı sistemler daha fazla pazar gücüne sahipler¹⁵, dolayısıyla yeni bir kart kuruluşunun ve sistemin pazara girişi daha zordur.
- 5- Takas komisyonu etkisiz bir transfer ödemesi değildir. Bankalar işlemlerin işyeri kısmından önemli oranda çekilmiştir ve bu nedenle kart kuruluşları ihraççı bankalar lehine davranabilir.

Balto ihraççı bankaların ücretlendirmelerini doğrudan tüketicilere yapmaları gerektiğini takas komisyonuna sadece bir sistemin kuruluş aşamasında karşılaşılan tavuk-yumurta problemini çözümü adına, sınırlı bir süre için izin verilebileceğini savunmaktadır. Ayrıca sistemde iyi tanımlanmış sınırlı maliyet kategorileri belirlenerek maliyetlere göre ücretlendirme yapılması gerektiğini söylemektedir. İşyerlerine getirilen tüm kartları kabul kuralı ve ilave ödeme yasağı gibi kuralların, pazardaki teşvik sistemini bozarak alternatif ödeme sistemleri arasındaki rekabeti bozmaları nedeniyle kaldırılması gerektiğini söylemektedir.

Ahlborn, Chang ve Evans (2001), Balto'nun çok dışarıdan baktığını ve takas komisyonunun iki taraflı bir piyasada dışsalıkları içselleştirmeyi sağlayan bir mekanizma olarak hayati rol oynadığını göremediğini söylüyorlar. İktisadi açıdan farklı talep esnekliğine sahip farklı kullanıcıların olması durumunda daha düşük talep esnekliğine sahip olan kullanıcıya daha fazla ücret yüklemenin rasyonel gerekçeleri olduğunu belirtiyorlar. Fiyat belirlerken maliyet büyüklüğü ve maliyetlerin iki taraf arasındaki dağılımı yanında şebeke etkilerinin de dikkate alınması gerekecektir. Takas komisyonu sistemin toplam maliyetlerinin ve gelirlerinin iki taraf arasında dağıtılmasında kullanılan bir araçtır. Bu pazarda işyeri ile banka arasındaki ilişki standart dikey ilişki ile karıştırılmamalı işyerinin de hizmet kullanıcısı müşteri olduğu unutulmamalıdır.

Ayrıca takas komisyonunun iki taraflı olarak belirlenebileceği görüşüne de itirazları var. Pazar yoğunlaşmış olsa da, hala çok sayıda taraf olduğunu ve ortak takas komisyonu belirlemenin bazı bedavacılık sorunlarını engelleyeceğini ifade ediyorlar. Sıfır takas komisyonu düzenlemesinin kart kuruluşlarının pazarın iki tarafını dengeleme aracını ellerinden alma anlamına geleceği ve üç taraflı sistemlere imtiyaz tanınmış olacağı görüşündeler. Öte yanda aşırı hizmet sağlanmasının kartel olmadığını bir göstergesi olduğunu ve bir tarafta elde edilen gelirlerin rekabet nedeniyle diğer tarafta harcanmasını gerektireceğini böylece sosyal refaha zarar vermeyeceğini ifade ediyorlar. Sıfır takas komisyonu belirlemenin şebeke ve ölçek ekonomilerine zarar vererek etkinliğe zarar vereceğini belirtiyorlar.

Schmalensee (2002), eksik rekabet ortamında yer alan bir banka modeli oluşturmaktadır. Bu modele göre, kart kuruluşları kart ihracı ağırlıklı kar toplamını ençoklamak için takas komisyonu belirlemekte ve işyerlerine hizmet eden kabulcü bankaların da biraz pazar gücü olduğu varsayılmaktadır. Takas komisyonu belirledikten sonra bankalar tüketici ve işyeri ücretlerini bireysel karlarını ençoklayacak şekilde belirliyorlar. İki grup bankanın da azalan eğimli talep eğrileri ile kaşı karşıya olduğu varsayılıyor.

¹⁵ İşyerleri kartla ödeme imkanı vererek elde ettikleri stratejik avantajı kaybetmek istemiyorlar ve bu nedenle kart kuruluşları takas komisyonu ve işyeri komisyonu oranlarını önemli oranda artırırsalar dahi müşteri kaybetmeyebilirler.

Schamalensee modelinde toplam sistem büyüklüğü, kart kabul eden işyeri sayısı ile kart taşıyan ve kullanmak isteyen tüketici sayısına bağlı. Eğer işyeri komisyonları çok yüksekse daha az sayıda işyeri kart kabul edecek, dolayısıyla çok fazla kart taşıyan tüketici olsa da tüketiciler ve kart ihraççı bankalar için sistemin değeri azalacaktır. Benzer şekilde kart kullanan tüketiciye yüklenen ücretler yüksek olursa, çok sayıda kart kabul eden işyeri olsa da, işyerleri ve kabulcü bankalar gözünde sistemin değeri düşecektir. Takas komisyonu iki taraflı piyasada, maliyetlerin bir taraftan diğer tarafa aktarılmasını sağlayarak kart sistemlerinin üyelerinin karlarını artırabilmesini sağlamaktadır. Schamalensee analizinde genel olarak Baxter'i destekleyen sonuçlara ulaşmaktadır. Kartel davranışının çıktığı sınırlayarak tüketiciye zarar verirken, bu modelde genel olarak ortak takas komisyonu belirlemenin kart sisteminin değerini artırmak yoluyla çıktığı ve sosyal refahı artırdığı sonucuna ulaşmaktadır. Schamalensee bu durumun her zaman geçerli olmayabileceğini, kart sisteminin bireysel değerini ençoklayan takas komisyonu düzeyinin sosyal optimumu sağlayan düzeyinden farklılaşabileceğini belirtmekle birlikte, kamu müdahalesi ile maliyet temelli belirlenen takas komisyon oranlarının sosyal refahı artırmayı garanti etmeyeceğini vurgulamaktadır.

Rochet ve Tirole (2002), çalışmalarında dört taraflı ödeme sisteminde tüm aktörlerin davranışlarının açıkça yer aldığı ilk modellemeyi yapmışlardır. Bu yapısal yaklaşım basitleştirici varsayımlar içerse de bir taraftan tarafların davranışlarının belirleyicileri incelerken diğer yandan pazar dengesinin ile sosyal refah arasındaki ilişkiyi analiz etmektedir (Schamalensee 2003).

Modelde, kabulcü bankaların tam rekabetçi bir pazarda olduğu, ihraççı bankaların ise pazar gücüne sahip varsayılıyor. Tüketiciler belirli sayıda alış gerçekleştiriyor ve kart taşıyıp taşımamayı, nereden alışveriş yapacağını ve işyeri kart kabul ediyorsa kartla veya başka şekilde ödeme yapmayı seçiyorlar. İhraççı tarafından kart hamillerine yüklenen ücret takas komisyonunun getirilmesi ile düşüyor. Böylece kart kullanan tüketiciler lehine sistemdeki aşırı karlar azalıyor¹⁶. Tüketiciler kredi kartı maliyetleri ile kullanım faydasına duyarlılar. Örnek verecek olursak kullanım faydası değişmezken kart hamili ücretleri yükseldiğinde kart taşıyan sayısı azalıyor. Ayrıca tüm işyerlerinin aynı olduğu farklılaşmadığı varsayılıyor.

Modelde ilk aşamada takas komisyonu belirleniyor (karı ençoklama amacı olan kart kuruluşları tarafından veya sosyal refahı ençoklamaya çalışan düzenleyici tarafından). İkinci aşamada ihraççı banka kart ücretini belirliyor ve tüketici kart alıp almamaya karar veriyor. Aynı zamanda işyeri şartları banka tarafından belirlenen koşullarda kart kabul edip etmemeye karar veriyor ve kendi ürününün fiyatını belirliyor. üçüncü aşamada ise tüketici, işyerleri fiyatlarını, kart kabul edip etmediklerini gözlemliyerek, işyerini ve kartla veya diğer araçlarla ödemeyi seçiyor.

Modele göre işyerlerinin o noktaya kadar kart kabul etmek isteyecekleri bir üst eşik¹⁷ belirleniyor ve bu eşiğe ulaşana kadar takas komisyonu oranındaki artışların ödeme kartı kullanımını artıracığı belirtiliyor. Kart kuruluşu tarafından belirlenen takas komisyonu oranının sosyal olarak optimum noktada olabileceği gibi ödeme kartı hizmetlerin aşırı sunumuna yol açacak bir noktada da olabileceği belirtiliyor. Kart kabul eden işyerinin diğer işyerlerine karşı rekabetçi avantajlar elde edebilmek için, kart kabul etme maliyetinin (işyeri komisyonu) kart kabul etmesinin kendisine sağladığı teknolojik ve ödeme garantisi faydalarını aşmasına rağmen kart kabul etmeyi seçebileceğini ve ödeme kartı sisteminin

¹⁶ Schamalensee (2003) ihraççı bankanın tekel durumunda olması durumunda dahi bu varsayımın bankacılık alanındaki birçok rekabet modeli ile tutarlı olduğunu belirtiyor. Ancak burada sadece kart kullanan tüketicilere yönelik bir aktarım olduğuna dikkat edilmeli.

¹⁷ Bu eşik noktasında işyerlerinin kart kabul etmelerinin net maliyeti ortalama kart hamilinin faydasına eşit oluyor.

işyerinin bu hırsını sömürebileceğini belirtiyorlar. Yazarlar, söz konusu takas komisyonu çok aşırı olmadıkça, işyerinin sömürülmesinin, işyerinin kart kullanıcısının faydasını içselleştirmesini sağlamak ve pazar gücüne sahip kart ihraççısının optimumun altında hizmet sağlamasına engel olmak gibi iki faydasının olduğunu söylemektedirler. Yazarlar ayrıca ilave ödeme yasağı kaldırılrsa ve işyerleri açısından fiyat farklılaştırması maliyetsiz olsa takas komisyonu oranının ödeme kartı hizmetlerinin seviyesini etkilemeyeceği, ancak bu durumda sosyal refaha etkisinin olumlu olacağını garanti olmadığını belirtmektedirler. Ayrıca iki kart sistemi arasındaki rekabetin takas komisyonlarını azaltmayabileceği, azaltması halinde bu durumun sosyal refahı da azaltma ihtimalinin bulunduğunu göstermektedirler.

Schmalensee (2003) Rochet ve Tirole'un çalışmalarında kamu müdahalesi ile takas komisyonları belirlenmesinin sosyal refahı artıracığı veya optimuma ulaştıracağını garanti olmadığını gösterdiklerini belirttikten sonra gerçek hayattaki sistemin söz konusu modelden çok daha karmaşık ve ölçülmesi zor olduğunu ifade ederek herhangi bir kamu müdahalesi ile sosyal optimumu yakalamanın ancak şans eseri olabileceğini söylemektedir.

Wright (2004), Rochet ve Tirole (2002) tarafından getirilen modelin çerçevesini genişletiyor. İşyerlerinin aynı olduğu varsayımını bırakıyor, endüstriler arasında farklılıklar olduğunu varsayıyor ve eksik rekabeti kabulcü bankalar için de uyguluyor. Kart sistemleri tarafından kar en çoklaması ile belirlenen takas komisyonunun, sosyal optimumu sağlayan takas komisyonu oranı ile örtüşebileceğini gösteriyor. Takas komisyonu belirleme ile sıradan kartel fiyatı belirlemenin farklı olduğuna işaret ediyor. Karı en çoklayan takas komisyonu ile sosyal refahı en çoklayan takas komisyonunun farklı olması durumunda bu farka neden olan faktörlerin kamu düzenleyicileri tarafından ölçülmesinin ve başarılı bir düzenleme gerçekleştirmelerinin zor olduğuna dikkat çekiyor.

Levitin (2008a) uygulamada yasa ve sözleşmelerden kaynaklanan tüm kartları kabul kuralı, ilave ödeme veya indirim yasağı kuralları türü işyerlerine getirilen kısıtlamaların kredi kartı sektöründe fiyat rekabetini kısıtlamak ve daha yüksek takas komisyonu uygulayabilmek için kullanıldığını savunmaktadır. Bu kısıtlamalar yoluyla ödeme sistemlerinin açık maliyeti tüketiciler tarafından görülebilmesi engelleniyor ve kart ücretleri ile satın alınan hizmet bağlanmış oluyor. Ayrıca bu işyeri kısıtlamalarının ödeme sistemleri pazarında diğer ödeme yöntemleri aleyhine dengeleri bozduğunu belirtmektedir. Farklı ödeme sistemlerinin maliyetleri fiyatlar üzerine yansıtmadığı gibi farklı maliyete sahip (işyeri komisyonu daha yüksek olan kartlar, daha fazla ödül puan kazandıran kartlar gibi.) olan kartlarla nispeten düşük maliyetli kartlar arasındaki maliyet farkları da tüketiciler tarafından görülemiyor. Tüketiciden seçtiği ödeme sisteminin maliyetine katlanması istenilemiyor. Bu durum piyasadaki aktörlerin kararlarını vermekte kullandıkları sinyalleri bozarak pazarda çarpıklığa yol açıyor. Levitin kredi kartı kuruluşlarının işyerlerine getirdikleri kısıtlamaların net etkisi 3 ana başlıkta sayıyor: i) İşyerlerini ödeme sistemlerinin maliyetlerine bakmaksızın, hepsine aynı fiyatı uygulamaya zorluyor. ii) İşyerlerinin tüketicileri daha az maliyetli ödeme seçeneklerine yönlendirmelerini engelliyor ve iii) Kredi kartı işlem sayılarını artırarak takas komisyonu yoluyla ihraççıların gelirlerini artırıyor.

Levitin diğer çalışmasında ise (2008b) kredi kartı pazarında kamu düzenlemesi için gerekli olan tüm gerekçelerin mevcut olduğunu belirtiyor. Bu gerekçeler rekabet eksikliği, kamu malları, dışsallıklar ve gelir dağılımı, bilgi asimetrisi ve eksiklikleri, makro ekonomik etkiler ve erdemli mallar olarak sıralanıyor. Özellikle kredi kartı fiyatlamasının şeffaf olmaması ve maliyetlerinin net bir şekilde görülememesi nedeniyle tüketicilerin etkin olmayan ve sorumsuz bir şekilde kredi kartı kullandıkları belirtiliyor.

4. Takas Komisyonu Alanında Dünyadaki Kamu Düzenlemeleri

Ülke uygulamalarına bakıldığında çok taraflı takas komisyonu oranlarının birçok ülkede mahkeme kararlarına konu olduğu veya kamu otoritelerince düzenlemeye tabi tutulduğu görülmektedir.

ABD’de takas komisyonunun mahkeme kararlarına konu olduğu, bu konuda işyerleri ve işyerlerinin üst birliklerince son yıllarda 50’nin üstünde dava açıldığı görülmektedir. Ancak şu ana kadar ABD’de ortak takas komisyonu belirlenmesinin kamu düzenlemesine tabi tutulması tartışma konusu olmaktan ileriye gitmemiştir (Prager ve diğerleri, 2009). Ancak bu yöndeki baskıların arttığı görülmektedir. Örneğin American Antitrust İnstitute (AAİ) başkanı Foer (2010) tarafından yapılan açıklama rapor bu durumu göstermektedir¹⁸. Temel olarak takas komisyonunun işyerleri ile bankalar arasında yapılacak anlaşmalarla belirlenmesini öngören, “*Credit card fair fee act of 2008*” isimli yasa tasarısı şu an ABD gündeminde yoğun tartışmalara neden olmaktadır. Bu tasarının yasalaşması halinde takas komisyonlarının ABD’de kamu düzenlemesine tabi olması söz konusu olacaktır. Bu bağlamda yoğun bir şekilde takas komisyonu taraftarları ve karşıtlarının tartışmalarını ve propagandalarını görmek mümkün olmaktadır¹⁹.

Diğer bazı ülkelerde ise bu alanda kamu düzenlemelerinin olduğu görülmektedir. Yaklaşık 20 ülkede takas komisyonu veya işyeri komisyonu oranlarının sınırlandırıldığı veya bu yönde

¹⁸ Foer (2010) Mastercard ve Visa ödeme sistemlerinin ödeme piyasalarını bozduğunu söyleyerek sistemin dengesinin ve tüketici ile işyerlerinin korunmasını sağlamak için önemli değişimlere ihtiyaç olduğunu belirtmektedir. Foer takas komisyonları üzerine maliyet bazlı bir tavan getirilmesi gerektiğini ve Kongre’nin merkez bankasını veya başka bir kamu otoritesini bu konuda yetkilendirmesi gerektiğini savunmakta. MasterCard ve Visa’nın çok büyük pazar gücüne sahip oldukları, işyerlerinin yüksek takas komisyonları ödemesinin tüketicilere yüksek fiyat olarak yansıtıldığını belirtiyorlar. İki taraflı pazar olmasının da rakiplerin ortak fiyat belirlemesine mazeret olamayacağını belirterek, çok sayıda iki taraflı pazarın rekabet hukuku anlamında böyle bir muafiyetinin olmadığını vurguluyorlar (emlak acentelerinin kendi aralarında anlaşması veya gazete birleşmeleri (sonrasında reklam verenlere yönelik fiyatların artacağı nedeniyle yasaklanabiliyor). Takas komisyonunun iki taraflı pazarlarda talebi dengelemek için bir araç olmadığı, tersine işyeri ve işyeri müşterilerinin olabildiğince sömürülmesinin bir aracı olduğu ifade ediliyor. Sistemden faydalanmayan veya çok az faydalanan insanlardan, kart ihraççılarına ve kartı fazla kullanan zengin kart hamillerine kaynak aktarımı olması nedeniyle sistemin adil bir şekilde işlemediğini savunuyor. Diğer yandan takas komisyonunun gerekçelerinin bu gün kalmadığı ancak açıkça belirlenmiş maliyetleri karşılayacak bir seviyedeki takas komisyonunun üst limitinin kamu düzenlemeleri ile belirlenmesinin makul olabileceğini belirtiyor. Diğer yandan “on us” olarak nitelenen ihraççı ve kabulcü bankanın aynı olduğu işlemlerde ve banka kartı ile yapılan alışverişlerde hiçbir komisyon alınmaması gerektiğini savunuyor.

¹⁹ Kartlı ödeme kabul eden işyerlerinin aşağıdaki internet sitesinde ortak bir platform oluşturarak tüketicileri takas komisyonlarının bu haliyle tüketicilere ve topluma zarar verdiği ve düzenlemeye tabi tutulması gerektiği yönünde ikna etmeye çalıştığı görülmekte;

<http://www.unfaircreditcardfees.com/site/page/about>

Diğer yandan ödeme kartları alanında faaliyet gösteren finansal kuruluşların da benzer platformlar oluşturarak kamuoyunu takas komisyonunun topluma faydalı olduğu ve yapılması planlanan kamu düzenlemelerinin tüketicilere zarar vereceği yönünde ikna etmeye çalıştıkları görülüyor:

<http://www.electronicpaymentscoalition.org/>,

<http://merchantsshouldpaytheirshare.org> ve

<http://www.thecardalliance.org/>

Benzer şekilde, Kanada’daki düzenlemelere yönelik olan hazırlanmış internet sitelerine de rastlamakta mümkün:

<http://stopstickingittous.com/>

<http://www.interchangetruth.com/>

çalışmaların başladığı görülmektedir. Bu düzenlemelerin çoğunluğu takas komisyonu oranlarını maliyet bazlı bir benchmark belirleyerek sınırlarken, benchmark belirlerken kullanılan maliyet kalemleri ülke bazında değişiklik gösterebilmektedir. Takas komisyonunun yasa dışı bulunduğu ve sıfır olarak belirlendiği bazı ülkelere de rastlamak mümkündür²⁰.

AB’de ise daha çok Komisyon kararlarında muafiyet incelemesi yolu ile düzenlemelere gidildiği görülmektedir. 2002 yılında Visa’nın çok taraflı takas komisyonu belirlemesine 2007 yılına kadar muafiyet tanınmıştır²¹. Visa muafiyet almadan önce Komisyona önemli reformlar önermiştir; takas komisyonunun ağırlıklı ortalamasını 2007 yıl sonuna kadar kademeli olarak %0.7’ye düşürecek, ayrıca ücretlerin şeffaflığını sağlayacak ve bankaların işyerlerine takas komisyonu ile ilgili bilgi açıklamalarına izin verecekti.

Komisyon 2007 yılında MasterCard hakkında verdiği kararda ise, MasterCard’ın banka kartı ve kredi kartlarına uyguladığı çok taraflı takas komisyonu uygulamasının AT Antlaşmasının 81. maddesini ihlal ettiği ve Mastercard’ın söz konusu uygulama ile kazanılan etkinliklerin getirilen sınırlamaları telafi ettiğini ispatlayamadığını belirtmektedir²². 2002 Visa kararında ise Komisyon çok taraflı takas komisyonunun rekabet üzerine getirdiği sınırlamaları telafi edecek etkinlikler yaratabileceğini kabul etmişti, ancak 2007’de MasterCard’ın böyle bir etkinlik olduğunu ispatlayamadığı sonucuna ulaşmıştır. Komisyon üyesi Kroes 1 Nisan 2009 tarihli açıklamasında²³, Komisyonun 2007’de çok taraflı takas komisyonunu sınırlamasının ardından MasterCard’ın bazı taahhütlerde bulunduğunu belirtmiştir. Komisyon tarafından kabul edilen bu taahhütlerle çok taraflı takas komisyonu için getirilen yeni yöntem literatürde “turist testi” olarak bilinen bir yöntemdir²⁴.

Rochet ve Tirole (2007) turist testini şu şekilde açıklamaktalar; bir işyerine bir daha gelmeyecek bir turist, işyerine nakit ile almayı teklif ediyorsa ve işyeri turiste nakit yerine kartla ödemesini istiyorsa demek ki (işyerinin hesaplamasına göre) işyerinin maliyeti (işyeri komisyonu) nakit kabul etmekten daha düşüktür. Tersinden ifade edilirse, sürekli olmayan ve yeterli nakit parası olan bir müşteri (turist) kartla ödeme yapmak istediğinde işyeri bu müşteriden nakit ödemesini isterse işyerinin kart kabul etme işlem maliyeti nakit kabul etme maliyetinden daha yüksek demektir. İşyeri komisyonu turist testini ancak kart kabul etmek, işyerinin işletme maliyetlerini artırmıyorsa geçecektir. Diğer bir deyişle turist testi yaklaşımına göre işyerinin kart kabulü nedeniyle katlandığı maliyet (işyeri komisyonu), işlem bazında kart kabulü ile elde ettiği faydayı aşmamalıdır, işyeri başabaş noktasında olmalıdır. O işlemde kart kullanmanın işyerine sağlayacağı fayda (kartın daha güvenilir olması, nakit kullanmanın güvenlik ve bankaya gitme gibi maliyetlerinden tasarruf etme, işyerinde etkinliği artırma gibi) dışında, diğer işyerlerinin kart kabul ederek müşterilerini azaltacağı gibi unsurları dikkate alarak işyerinin kart kabul etmesi sağlanmamalıdır (Jones 2009). Dolayısıyla

²⁰ Takas komisyonuna kamu müdahalesinin söz konusu olduğu ülkelerin ve kısaca müdahale biçiminin gösterildiği özet tablo için bakınız: (Bradford ve Hayashi, 2008)

²¹ VISA International MIF, Case No:COMP/29.373, OJ L 318/17, 22.11.2002

²² 19.12.2007 tarihli Komisyon Kararı, COMP/34579**Europay (Eurocard-MasterCard)**
<http://ec.europa.eu/competition/antitrust/cases/decisions/34579/en.pdf>

²³ <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/515&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

²⁴ “Turist testi” hakkında bakınız; Rochet ve Tirole (2007) ve
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/09/143&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

işlem bazında nakit yerine kart kullanma sonucunda elde edilen faydaların bir kısmının takas komisyonu ile kart ihraççı banka ile paylaşılması makul olabilir. Ancak kart kabul etme işyerinin işletme maliyetlerini artırmasına rağmen işyeri kartla ödemeyi kabul ediyorsa bu durumda işyeri, müşteri kaybetmemek için diğer işyerleri ile içinde bulunduğu rekabet dolayısıyla veya daha fazla müşteri kazanmak için kart kabul ediyor demektir, bu da kart kabulün maliyetinin faydasını aşması demek olacaktır. Bu faydayı aşan maliyet de işyerleri ve kart kullanıp kullanmaması önemli olmaksızın (fiyat farklılaştırmaması olmaması durumunda) tüketiciler üzerine yüklenecektir. Bu yöntem ile turist testi takas komisyonu için makul bir benchmark oluşturmakta ve işyerleri ve kart kullanıcılarının sistemin faydalarından adil bir pay alabilmesi sağlamaktadır.

İspanya’da ise 2005 yılında Sanayi, Turizm ve Ticaret Bakanlığının koordinasyonunda kart sistemleri ile işyerleri arasında sağlanan bir anlaşma ile takas komisyonlarının önemli oranda düşürüldüğü görülmektedir. 2006 yılında İsrail’de rekabet otoritesi ile bankalar arasında takas komisyon oranlarının düşürülmesine yönelik bir anlaşma sağlanmıştır. Yine 2006’da Meksika merkez bankası ile bankacılar birliği arasında takas komisyonu oranlarında indirimler konusunda anlaşılmıştır (RBA,2007). Güney Kore Adil Ticaret Komisyonu 2005 yılında²⁵ Güney Kore’de dört taraflı kart kuruluşlarının en büyüklerinden olan ve 11 bankanın kurdukları BC Card’s isimli ortak girişime işyeri komisyonlarının ortak belirlenmesinin kartel davranışı olduğu gerekçesiyle, 9,6 milyon ABD doları civarında bir ceza uygulanmasına karar verdi. Yeni Zelanda’da ise Visa ve Mastercard tarafından belirlenen çok taraflı takas komisyonu yasaklandı ve 2009 yılından itibaren ihraççıların kabulcülerle ikili anlaşmalarla takas komisyonunu belirlemesi konusunda anlaşıldı (Foer, 2010).

Yukarıda bahsedildiği üzere birçok ülke otoriteleri (rekabet veya bankacılık otoriteleri) tarafından çok taraflı takas komisyonları ve tüm kartları kabul kuralı veya ilave ödeme yasağı kuralı konusunda çeşitli kamu müdahaleleri gerçekleştirmiş ve çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Fakat en çok tartışılan kamu düzenlemenin bu alanda öncü sayılabilecek Avusturalya merkez bankasınca (RBA) yapılan düzenlemeler olduğu söylenebilir (OECD 2006). 1990’lı yılların sonunda bu konuda çalışmalara başlayan RBA Avusturalya Rekabet ve Tüketici Komisyonu (ACCC) ile birlikte ortak bir rapor hazırlayarak, kredi kartı takas komisyonunun, tüketicilere maliyetin altında kredi kartı ihraç hizmeti sunmayı teşvik ettiği ve bu durumun kredi kartının daha az maliyetli ödeme yöntemleri aleyhine kullanımının artmasına neden olduğu sonucuna ulaşmıştır. RBA 2001’de yayınladığı “consultation document”da ödeme sistemleri alanındaki regülasyon ihtiyacının temel gerekçelerini sıralamaktadır. Bu dökümana göre kredi kartı hizmetlerinin fiyatlaması tüketicilere farklı ödeme araçlarının topluma maliyetleri konusunda yanlış sinyaller gönderiyor. Bu nedenle “objektif, şeffaf ve maliyet temelli bir takas komisyonu” belirleyerek kredi kartı sisteminin düzenlenmesi öneriliyor (s.116).

2002 Ağustos ayında RBA, ödeme kartı sistemlerinin ilave ödeme yasağını kaldırmalarını istedi, sonrasında da Ekim 2003 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere takas komisyonu azami oranını hesaplama formülünü ilan etti. Kasım 2003’te takas komisyonu oranı ortalama %0.95’lerden %0.55 düzeylerine geriledi (RBA,2004). RBA pazara girişe ilişkin düzenlemelerini de Şubat 2004’de yayımladı. RBA, müdahalesinin daha fazla rekabet ve düşük işyeri komisyonları yoluyla tüketicilere faydalı olduğunu belirtmektedir (RBA,2009). Ancak tüketiciler üzerindeki etkileri konusunda literatürde farklı görüşler bulunmaktadır.

²⁵[http://eng.ftc.go.kr/files/bbs/2008/kftcnews\(2005july\).doc](http://eng.ftc.go.kr/files/bbs/2008/kftcnews(2005july).doc)
<http://www.oecd.org/dataoecd/0/30/39531653.pdf>

RBA'nın açıklamalarında da kart kullanmayan tüketicilerin faydasının arttığı yer alırken, kart kullananların maliyetlerinin arttığı, işyeri komisyonlarının %1,45'lerden %0,97 seviyelerine gerilediği, regule edilmeyen 3 taraflı sistemlerin işyeri komisyonlarının da düştüğü belirtilmektedir. RBA ayrıca yıllık kart ücretleri ve finans ücretlerinin arttığı, ödül programlarının büyüklüğünün önemli oranda düştüğü belirtilirken, daha düşük fiyatlara neden olarak tüketicilere yansıdığı konusunda ise bu etkinin hızı ve yaygınlığını tespit etmenin mümkün olmadığını ancak ayrıca ortaya konulup ölçülememesinin bu etkinin olmadığı anlamına gelmeyeceğini belirtmiştir. Avusturalya'da kredi kartı harcamaları büyüme oranınının 2005 yılında, 1990'lardan itibaren en düşük büyüme oranını gerçekleştirdiği ve düzenlemelerden üç taraflı sistemlerin büyüme oralarını yükselterek kazançlı çıktığı görülmektedir (OECD 2006).

Chang ve diğerleri (2005) söz konusu kamu düzenlemelerinin Avustralya tüketicileri üzerinde olumsuz etkileri olduğunu belirlemektedirler. Benzer şekilde Mastercard sponsorluğunda hazırlanan CRA raporunda (Stillman ve diğerleri 2008), takas komisyonu oranlarının düşürülmesinin kart hamillerine yüklenen ücretleri artırarak, kart kullanmanın faydasını azaltarak ve bu alandaki yeniliklere yönelik teşvikleri azaltarak tüketicilere zarar verdiğini, bu zararın perakende fiyatların düşmesi veya kalitenin artması yoluyla telafi edildiğine dair bir delil olmadığını, ayrıca düzenlemeler ile işyerlerinin farklı fiyat uygulamaya zorlandığını savunmaktadırlar.

Chang ve diğerleri (2005) yaptıkları ampirik çalışmada düzenlemenin geçerli olduğu dönemin kredi kartı kullanımındaki artış oranı ile ilişkili olduğunu, fakat 1990'ların sonlarından itibaren başlayan büyüme oranındaki düşmenin düzenleme ile hız kazanıp kaybettiği konusunda bir şey söylemek için eldeki datalarla (değerlendirme için yeterli data ve zaman bulunmadığını belirtiyorlar) yeterli delil sunulamadığını söylüyorlar. Ayrıca RBA düzenlemesinin başarılı sayılabilmesi için, takas komisyonunun düşmesi ile birlikte kredi kartı kullananlara yüklenen ücretlerde artış olması veya işyerlerinin yaygın bir şekilde ilave ödeme uygulamasına geçmesi gerektiğini belirtiyorlar. Ancak bankaların kredi kartı kullanıcılarının sadece sabit ücretlerini artırdığını, işlem başı değişken ücretlerde bir artış olmadığı bunun kullanıcıların işlem güdülerini etkilemediğini, işyerlerinin de önemli oranda ilave ödeme isteme şeklinde bir değişikliğe gitmediklerini ve bankaların üç taraflı sistemlere kaymaya başladığını söyleyerek, düzenlemenin etkisinin en fazla kart sayısının azalması ile sınırlı olacağını savunuyorlar.

RBA (RBA 2009) ise reformun temel amaçlarına ulaştığı değerlendirmesinde bulunmaktadır. Şeffaflığın artması, girişlerin serbestleştirilmesi ve işyerleri üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması yolu ile rekabetin geliştirilmesi, tüketicilere daha uygun fiyat sinyallerinin aktarılmasının teşvik edilmesi bu amaçlar olarak sayılmaktadır. Diğer yandan takas komisyonları üzerindeki rekabetçi güçlerin göreceli olarak zayıf kaldığı ve yakından takip etmeye devam edilmesinin gerekli olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Ayrıca kredi kartı sektörünün düzenleme olmaması halinde takas komisyonlarının yükselmesi riskini azaltma anlamında adım atmaları halinde takas komisyonlarının düzenlenmesinde geri adım atabileceği görüşünü sunmuştur. Bunun için öngörülen iki alternatif gelişme tanımlamıştır:

İlk olarak sektör katılımcıları rekabetçi bir çevreyi güçlendirmek için adım atmalı, alternatif online ödeme araçları geliştirme, bu sistemlerdeki rekabeti artırma, farklı takas komisyonuna sahip kartları işyerinin kart bazında bağımsız olarak (aynı sisteme dahil olan kart olsa da) kabul edip reddedebilmesini sağlayacak şekilde tüm kartları kabul kuralının yeniden düzenlenmesi, ücretlere ilişkin şeffaflığın sağlanması gibi.

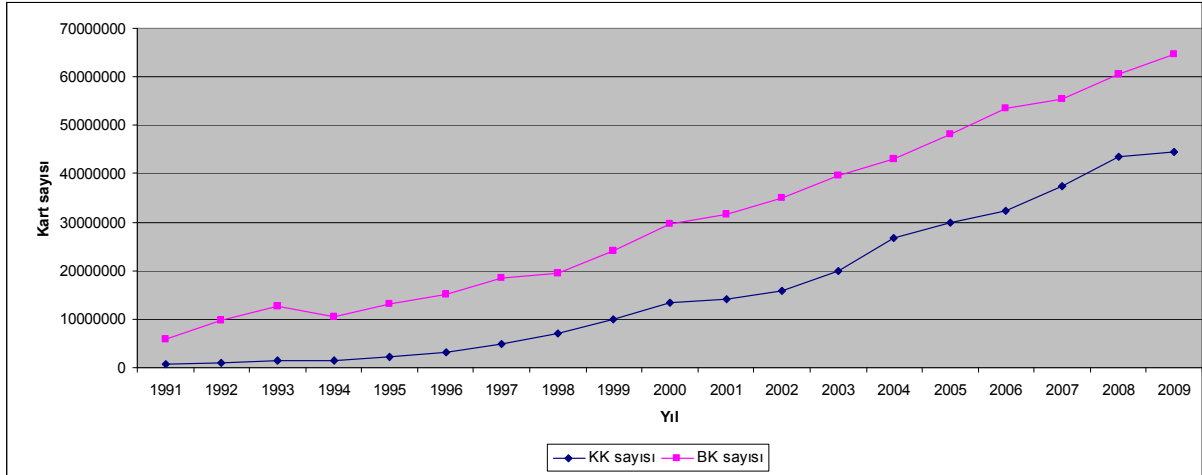
İkinci olarak ise gönüllü olarak kart kuruluşları düzenlemenin kaldırılması halinde kredi kartı (banka kartları için böyle bir taahhüde gerek görülüyor) takas komisyonlarını artırmayacaklarını taahhüt edebilirler. Böyle bir taahhüt olursa tüm kartları kabul kuralında yeni bir değişiklik yapılmasına gerek kalmayacağı sonucuna ulaşılmıştır. Ancak RBA 2009 yılı itibariyle bu yönde yeterli adımların atılmadığını ve takas komisyonu üzerindeki düzenlemelerin devam edeceğini duyurmuştur.

5. Türkiye Kredi Kartı Piyasası

ABD’de 1950’li yıllarda başlayan kredi kartının serüveni, Türkiyede 1968 yılında Diners Club ve American Express kartları ile başlamıştır²⁶. 1975’te MasterCard 1983 yılında ise Visa kartlarının Türkiye’ye girmesi ile kredi kartları çok daha geniş kitleler tarafından kullanılmaya başlanmıştır. 1990 yılında bankalar arası takas ve otorizasyon işlemlerine gerçekleştirecek olan Bankalararası Kart Merkezi (BKM) kurulmuştur.

Aşağıdaki grafikte 1991 yılından günümüze Türkiye’de kredi kartı ve banka kartlarının sayısında meydana gelen gelişme gösterilmektedir. 1991’de BKM tarafından ulaşılan banka kartı sayısı yaklaşık 6 milyon iken, 2009 yılında 10 kattan fazla artarak 65 milyon seviyelerine ulaşmıştır. Kredi kartı ise daha fazla bir artış hızıyla 76 bin seviyesinden 44 milyonun üstüne ulaşmıştır.

Grafik 1- Türkiye’de banka kartı ve kredi kartı sayılarının gelişimi

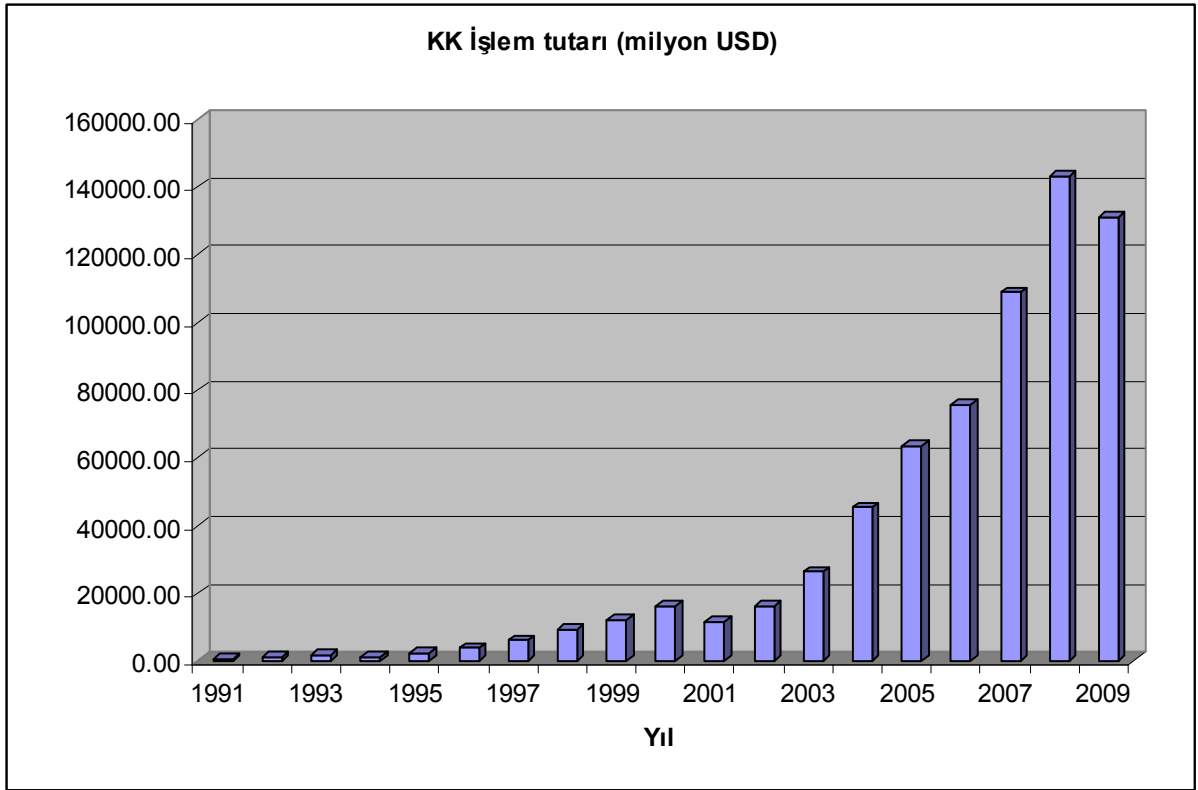

Kaynak: BKM,

Kredi kartı harcamalarının 1991 yılından itibaren dolar bazında izlediği seyir aşağıdaki grafikte görülebilir:

Grafik 2- Türkiye’de kredi kartı dolar bazında işlem tutarları

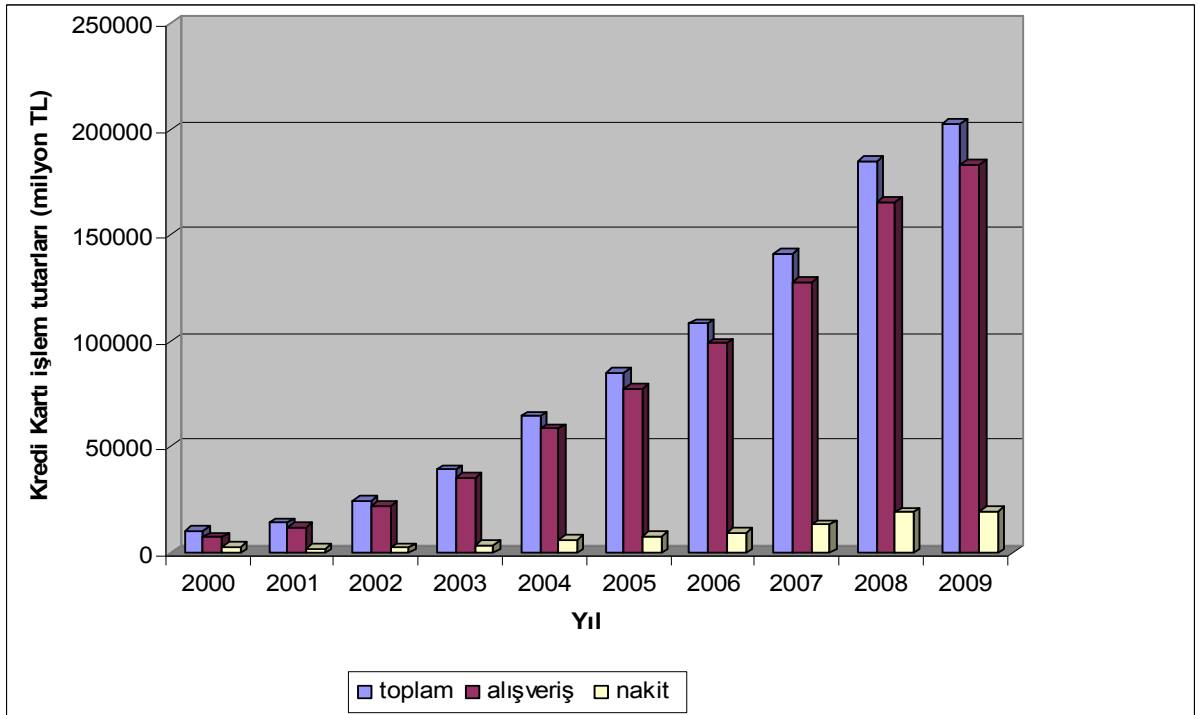
²⁶ Kaynak: <http://www.bkm.com.tr/kronoloji.aspx>

Kaynak BKM, EVDS.

Aşağıdaki grafikte ise 2000 yılından itibaren kredi kartı işlem tutarları (kredi kartı cirosu) nakit avans ve alışveriş tutarları olarak ayrı ayrı görülmektedir.

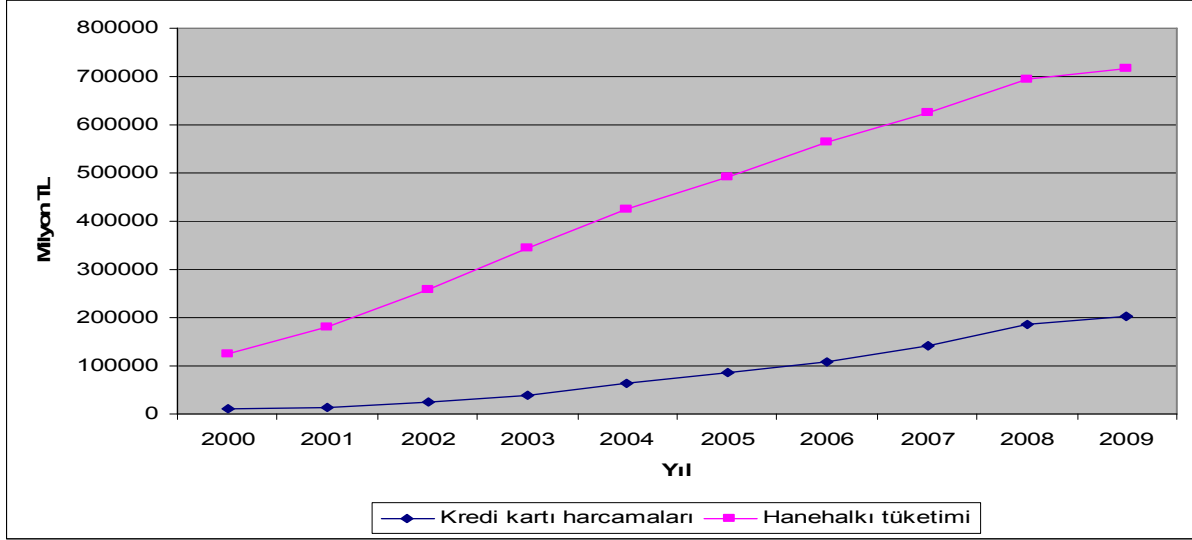
Grafik 3- Türkiye’de kredi kartı işlem tutarları

Kaynak: BKM,

Aşağıdaki grafikte ise hanehalkı tüketimi ve kredi kartı harcamaları görülmektedir. Kredi kartı harcamalarının hanehalkı harcamaları içindeki payının önemli oranda arttığı görülmektedir. Nitekim 2000 yılında hanehalkı tüketiminin %8'i civarında iken 2009 yılında yaklaşık %30'una yaklaşmıştır. Ayrıca alışverişlerde kredi kartı kullanım oranının %61'e vardığı tahmin edilmektedir²⁷.

Grafik 4-Türkiye'de hanehalkı tüketimi ile kredi kartı harcamaları

Kaynak: BKM,

BKM Türkiye'de kartlı ödeme sistemlerinde tek ağ işleticisi konumundadır. Kart hamillerinin yurtiçinde yaptıkları alışverişler sonucu oluşan borç ve alacakların bankalar arası takası BKM bünyesinde gerçekleştirilmektedir. Bankalar arası otorizasyon, takas ve switch işlemlerini gerçekleştirmek ile ödeme kartları sektöründe bulunan bankalar arasında uygulanacak prosedürleri geliştirmek BKM'nin ana faaliyetleri arasında yer almaktadır. BKM'nin 28 finansal kuruluş üyesi bulunmaktadır. Türkiye sınırları dâhilinde BKM'ye üye olmak için müracaat eden tüzel kişilerin;

- 4389 sayılı Türk Bankalar Kanunu'na tabi olan ve kendi isimleri altında banka kartı ihraç eden veya ihraç etmeyi planlayan banka veya
- Visa International, Master Card International kuruluşlarından en az birine üye olarak kabul edilmiş banka ya da kuruluş olmaları gerekir (Kaya 2009).

BKM bankalar arası otorizasyon ve takas işlemlerini gerçekleştiren ve Türkiye'de ortak takas komisyonu belirleyen tek kuruluştur (Akkaya 2007). Türkiye dünyadaki diğer ülkelerden bu noktada ayrılmaktadır. Türkiye'de ihraç edilen kredi kartları arasındaki takas işlemlerinin yaklaşık %99'u BKM aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda Türkiye'de ortak takas komisyonu belirleyen sistemler arasında bir rekabetten bahsetmek mümkün değildir. Üç taraflı kart sistemlerinin de Türkiye kredi kartları pazarındaki payı %1 civarındadır.

Kredi kartı pazarında bankaların ihraççı ve kabulcü olarak pazar paylarına bakıldığında ise en büyük 4 bankanın pazar payı %70'ler civarındadır. Merrill Lynch "Turkish Banking" Raporu'nda (2004, 11)²⁸, kredi kartından kaynaklanan kredilerin yıllık harcamalara oranı, 2001'de %15, 2002'de %15.4 olarak belirtilmiş ve 2004'te bu oranın %23.4 olacağı tahmin edilmiştir. Raporda, en büyük 4 bankanın toplam pazar payının [CR4] 2000 yılında %55,

²⁷ Kaynak: <http://www.bkm.com.tr/kronoloji.aspx>

²⁸ Merrill Lynch Raporuna ilişkin Bilgiler Akkaya (2007)'dan alınmıştır.

2002 yılında %63 olduğu; bu oranın 2003 yılında %68,1, 2004 yılında ise %72 olmasının tahmin edildiği belirtilmektedir (MLR 2004, 8). Merrill Lynch Raporunda (2004, 18) ayrıca takas komisyonunun %2.7 olduğu belirtilmiştir. Raporda Tablo-3'teki verilerden net ihraççı 4 büyük bankanın kredi kartı faiz ve komisyon gelirlerinin %30'unun takas komisyonundan, %69'unun devredenlerden elde edilen faiz (gecikme faizleri) gelirlerinden ve %1'inin yıllık kart ücretlerinden oluştuğu görülmektedir. Bu veriler kredi kartları sisteminin gelirlerini temelde borcunu devreden ve bankalara faiz ödeyen kredi kartı borçluları ve komisyonlar üzerinden elde ettiğini göstermektedir.

Günümüzde ise 2010 Haziran ayı itibariyle BKM tarafından bankalar arasında gerçekleşen kredi kartı işlemleri için geçerli takas komisyon oranı BSMV etkisi dahil %0,91, banka kartı işlemleri için ise %0,74 olarak belirlenmiştir²⁹.

6. Türkiye'de Takas Komisyonu Alanındaki Kamu Düzenlemeleri

Türkiye'de takas komisyonu, üye olan tüm bankalar için aynı oran geçerli olmak üzere Bankalararası Kart Merkezi (BKM) tarafından belirlenmekte ve takas işlemleri bu kuruluş tarafından yürütülmektedir. Takas işlemlerinin BKM tarafından yapılmadığı durumlarda (Örneğin kartların yurt dışında kullanılması durumunda), bu işlemler bizzat Visa veya MasterCard gibi dünya genelinde yaygın hizmet veren kuruluşlar tarafından yapılmaktadır.

Türkiye'de kredi kartı pazarındaki çok taraflı takas komisyonunun, 2003 yılından itibaren Rekabet Kurumu incelemelerine konu olduğu ve 2005 yılından itibaren BKM tarafından belirlenen ortak takas komisyonuna muafiyet verilebilmesinin, maliyetler dikkate alınarak belirli bazı şartlara bağlandığı görülmektedir. Ancak Rekabet Kurulunun çeşitli kararlarında, maliyete müdahale şeklinde bir düzenlemenin rekabet hukuku çerçevesinde yapılmasının Rekabet Kurumunun politikaları ile uyumunun tartışmalı olduğunu, Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu (BDDK) ve Merkez Bankası (TCMB) gibi söz konusu piyasada düzenleyici rolü bulunan kurumların bu görevi yerine getirmesinin daha uygun olacağı belirtilmektedir. Rekabet Kurumunca ayrıca takas komisyon oranlarında şeffaflık ve veri güvenliği anlamında da bazı düzenlemeleri bulunduğu ve işyerleri üzerindeki yasal kısıtlamaların kaldırılması ile bu pazardaki düzenleme ve denetimler konusunda çeşitli kamu kurumlarına görüş yazıları gönderildiği anlaşılmaktadır.

Rekabet Kurulunun kredi kartları pazarında takas komisyonunun BKM bünyesinde birlikte belirlenmesine müdahalesinin 2003 yılında yapılan bir şikayet başvurusu ile birlikte bir soruşturma süreci ile ve sonrasında belirli koşulların sağlanması neticesinde bireysel muafiyet tanınması ile başladığı ve sonrasında iki defa bazı değişiklikler öngörülerek bireysel muafiyetin yeniden uzatılması şeklinde gerçekleştiği görülmektedir. Aşağıda söz konusu Rekabet Kurulu kararlarında önemli görülen noktalar ve ulaşılan sonuçlar kısaca yer alacaktır:

a) 01.07.2005 tarih ve 05-43/602-153 sayılı Rekabet Kurulu kararı

Türkiye Akaryakıt Bayileri Petrol ve Gaz Şirketleri İşveren Sendikası (TABGIS) tarafından takas komisyonu oranlarının BKM bünyesinde bir araya gelen bankalarca belirlenmesinin 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesini ihlal ettiği iddiası üzerine, BKM hakkında açılan soruşturma sonucunda söz konusu karar alınmıştır. Soruşturma evresi içinde 15.1.2004 tarihinde BKM tarafından bir muafiyet başvurusu yapılmıştır, bu başvurunun soruşturma

²⁹ <http://www.bkm.com.tr/takas-komisyonlari.aspx>

çerçevesinde değerlendirildiği görülmektedir. Bu karar iki taraflı bir piyasa olarak kredi kartı pazarının detaylı irdelemesini içermesi ve Rekabet Kurulunun takas komisyonunun birlikte belirlenmesine rekabet hukuku açısından nasıl değerlendirdiğini göstermesi açısından önemlidir. Söz konusu kararda ilgili ürün pazarı “kredi kartı ile ödeme hizmetleri pazarı” şeklinde belirlenmiştir.

Kararda o tarihe kadar BKM tarafından, takas komisyonları oluşturmak için maliyet bazlı bir yöntem oluşturulması yönünde çalışmalar yapılmasına rağmen, bu çalışmaların önceden yazılı olarak belirlenmiş bir prosedürü izleyerek yapılmadığı tespiti yapılıyor (s.26).

2000-2004 yılları arasında kart ihraççılık pazarında elde edilen kar oranlarının rekabetçi bir pazara göre yüksek kaldığı belirtilirken, aynı bankaların kabulcülük faaliyetlerinden giderek zarar ettiklerinin görüldüğü ifade edilmektedir. Bu bağlamda kararda yer alan ihraççılık tarafının takas komisyonu aracılığıyla desteklenerek bu yolla kredi kartı kullanımının artırılmaya çalışıldığı yolundaki tespitler önemlidir (s.27). Diğer yandan ihraççı banka tarafından operasyonel maliyetlerin takas komisyonu aracılığıyla kabulcü bankalara ve dolayısıyla üye işyerlerine yansıtıldığı belirtilmekte ve bu maliyetin önemli bir kısmı olan ve kart hamilinin aczinden kaynaklanan batakla ilgili maliyetin takas komisyonundan çıkartılması ve böylece üye işyerlerinden bankalara yapılan haksız bir gelir transferinin önüne geçilmesi gerektiği ifade edilmektedir (s.28,31). Yüksek takas komisyonları ile elde edilen gelirlerin, sistemin aşırı kullanımı için kart hamillerine bonus, ödül, puan vb yöntemlerle teşvik olarak sunulabileceği ve bu şekilde belirlenen takas komisyonu oranının, (özellikle işyerleri kartlı ödemelerde müşterilerinden ödeme aracına göre farklı fiyat tahsil etmiyorsa) kart kullanan tüketicilere bu teşvikler yoluyla fayda sağlarken yüksek işyeri komisyonlarının perakende fiyatlara yansıtılmasıyla tüm tüketicilere yüksek fiyatlar yoluyla zarar vereceğinden sosyal refahı optimize etmeyeceği vurgulanmaktadır (s.38-39).

Bir kartlı ödeme ağının kuruluş aşamasında ağ belirli bir büyüklüğe erişinceye kadar ağa katılımdan zarar görecektir olan tarafın (kart hamili) teşvik edilmesi gerekebileceği, takas komisyonunun asıl fonksiyonunun da, olgunluk aşamasına ulaşmamış bir kartlı ödeme sisteminin büyümesi için üye işyerlerinden kart hamillerine bir gelir transferi yapmak olduğu tespitleri ile Kurul’un kredi kartları pazarını iki taraflı bir pazar olarak değerlendirdiği ve fiyatlandırma stratejileri ile ağ belli bir büyüklüğe ulaşana kadar bir tarafı desteklemenin (pazarı büyütme ve ağın belli bir değere ulaşmasını sağlamak açısından) makul olduğunu değerlendirdiği görülmektedir (s.29).

Ayrıca BKM tarafından takas komisyonunun belirlenmesinde kullanılacak olan maliyet kalemlerinin hesabında kullanılan parametrelerin doğruluğunun teyit edilmemiş olduğu, bu çalışmanın yetkili bir kamu kuruluşu veya özel mali danışmanlık kuruluşu tarafından yapılmasının, sağlıklı bir takas komisyonu hesaplaması için büyük önemi haiz olduğu ifadelerine yer verilmektedir (s.31).

Ayrıca kararda takas komisyonu oranının BKM tarafından belirlenmesi, kartlı ödeme sistemlerinin işleyebilmesi için bir zorunluluk ve alternatifi olmayan bir uygulama olarak değerlendirilmemekte, bankaların ikili anlaşmalarla bu oranı belirleyebileceği, hatta takas komisyonu olmadan da bu tür bir sistemin işleyebileceği belirtilmektedir (s.37).

Savunmalarda yer alan Rekabet Kurumunun fiyat regülatörü şeklinde hareket ettiği iddialarına yönelik olarak, Kurumun, fiyat regülatörü olarak hareket etmemekte olduğunu, rakip teşebbüsler arasında bir anlaşma niteliğinde olan çok taraflı takas komisyonu tespitinin

muafiyet koşullarını belirleyerek, mevcut düzenleme boşluğundan da faydalanan banka/kuruluşların BKM’de biraraya gelerek kart kullanımını ve kart hamillerine sunulan çeşitli avantajları sübvansedecek şekilde fiyat belirlemesine engel olmayı amaçladığını ve Avrupa Komisyonu uygulamasının da bu paralelde olduğunu belirtmektedir (s. 38).

BKM tarafından takas komisyonunun tespitinde kullanılacak fonlama maliyetinin hesabında TRLBOR oranının kullanılması önerisine karşı, paranın maliyetini yansıtan, belli bir piyasa derinliğine sahip TCMB gecelik faizleri gibi önceden de kullanılan bir göstergenin kullanılması gerektiği ifade edilmektedir(s.39).

Kararın gerekçe ve hukuki dayanak kısmında, BKM tarafından takas komisyonlarının belirlenmesine dair alınan kararların teşebbüs birliği kararı niteliğinde olduğu ve ilgili pazarda maliyet ve fiyat olarak kabul edilebilecek olan takas komisyonunun rakip teşebbüslerce birlikte belirlenmiş olmasının, 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun’un 4. maddesi ile yasaklanan faaliyetler kapsamında olduğu belirtilmektedir (s.40-41). Kararın sonuç kısmında bu nedenle BKM’ye para cezası verildiği, ancak söz konusu cezanın verilebilecek asgari ceza miktarı şeklinde tespit edildiği görülmektedir.

Sonuç kısmında, BKM tarafından uygulanmakta olan formülde bazı değişikliklerin yapılması halinde bu tarihten itibaren 2 yıllığına³⁰ ortak takas komisyonu uygulamasına Kanun’un 5. maddesi kapsamında bireysel muafiyet tanınabileceğine karar verilmiştir. Öngörülen söz konusu değişiklikler; fonlama maliyetinin hesaplanmasında TCMB tarafından belirlenen gecelik (overnight) faiz oranının esas alınması ve operasyonel maliyetler kaleminden batak maliyeti unsurunun çıkarılmasıdır (s.44).

Ayrıca sonuç kısmında “*Kredi kartı ile ödemeler sisteminin düzenli isleyisi ile ilgili olarak Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu’na, hazırlanan “Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu” tasarısında kredi kartı sisteminin isleyisi ile ilgili düzenleme ve denetleme yapma yetkisinin kendilerine tanınması gerektiğine dair bir Rekabet Kurulu görüşünün, Kanun 27 (g) ve 30 (f) maddeleri uyarınca gönderilmesi*” ifadeleri yer almaktadır. Buradan Rekabet Kurulunun bu alanda BDDK’nın yetkili olması gerektiğini düşündüğünü ve gerekli düzenleme ve denetlemelerin bu kurum tarafından yapılması yolunda bir girişimde bulunduğunu söyleyebiliriz.

Rekabet Kurulu ayrıca T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı’na, 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun’un 4822 sayılı Kanun’la değişik 10/A maddesinde yer alan “*mal veya hizmetin kredi kartı ile satın alındığı durumlarda satıcı veya sağlayıcı tüketiciden komisyon veya benzeri bir isim altında ilave ödemede bulunmasını isteyemez*” şeklindeki hükmün kaldırılmasına dair Rekabet Kurulu görüşü gönderilmesine karar verdiği görülmektedir. Kurul böylece işyerlerinin kredi kartı kullananlardan ilave ödeme isteyebilmesinin, dolayısıyla tüketicilerin kredi kartı maliyetlerini görebilmeleri önündeki yasal engellerin kaldırılması yönünde girişimde bulunmuştur.

Rekabet Kurulu söz konusu kararı ile Türkiye kredi kartı pazarının detaylı bir incelemesini ortaya koyarken, takas komisyonu ve iki taraflı pazar ilişkisine bakış açısını ortaya koymuş ve bu alanda önemli sayılabilecek düzenlemelere imza atmıştır. Kurulun bir taraftan piyasadaki

³⁰ Kararın sonuç kısmı öncesindeki paragrafında 2 yıllık sürenin bir geçiş dönemi olduğu ve bu dönem içerisinde, bankalardan anket usulünde alınan veriler yerine bağımsız denetimden geçmiş maliyet verilerinin bulunması ile gerçek operasyonel maliyetlerin ve gerçek fonlama miktarının belirleneceği bir çalışma yapılması ve muafiyet süresi sonunda yeni bir değerlendirmeye tabi tutulması gerektiği ifadeleri yer almaktadır (s.43).

aktörlerin kredi kartı sisteminin işleyişinden tüm tarafların adil bir şekilde faydalanması ve maliyetlere katlanmasını sağlayacak bir takas komisyonunun belirlenmesi arayışında olduğu görülürken, diğer taraftan pazarın rekabetçi bir şekilde işleyişine ilişkin yasal engellerin kaldırılması ve denetlenmesi konusunda kamu kurumları bünyesinde girişimleri başlattığı görülmektedir.

BKM, 08.11.2005 tarihinde söz konusu kararda öngörülen takas komisyonu oranında gerekli değişiklikleri yaparak Rekabet Kurumu'na başvuruda bulunmuştur. BKM, Kurul tarafından getirilen şartların yerine getirilmesi için yapılanların yanı sıra, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisinin formül uyarınca belirlenen takas komisyonu oranına eklenmesi talebine de yer vermiştir³¹. Rekabet Kurumu tarafından yapılan inceleme sonucunda, gerekli şartların yerine getirildiğinin saptanması ve takas komisyonuna eklenen son maliyet kaleminin bir problem teşkil etmemesi üzerine, Rekabet Kurulunun 04.01.2006 tarih ve 06-01/9-4 sayılı kararı ile ortak takas komisyonu uygulamasına **08.11.2005 tarihinden itibaren** iki yıl süre ile muafiyet tanınmasına karar verilmiştir.

Rekabet Kurulu tarafından, çok taraflı takas komisyonu oranının belirlenmesi işlemine yönelik olarak muafiyetin 2 yıl şeklinde sınırlandırılması, düzenleyici kurumlar tarafından bu sistemin denetleneceği öngörüsüne dayandığı ve ilgili kurumlara görüş yazıları gönderildiği ancak söz konusu sürede "Takas Komisyonu" sisteminin işleyişinin denetimi hakkında düzenleme yapılmadığı ve o dönem söz konusu kararın alınmasına yönelik öngörünün gerçekleşmediği bir başka Kurul kararında belirtilmektedir³².

b) 17.01.2008 tarih ve 08-06/63-20 sayılı Kurul Kararı

BKM, kredi kartlarına ilişkin ortak takas komisyonu oranı belirlenmesine Rekabet Kurulu tarafından 2005 yılından itibaren iki yıl süre ile verilen muafiyetin, süresiz olarak uzatılması talebi ile 05.09.2007 tarihinde Kuruma başvuruda bulunmuştur. Bu bağlamda gerçekleştirilen muafiyet incelemesi sonrasında söz konusu karar alınmıştır. Bu kararda BKM ve BKM üyesi bankaların yanında tüketici dernekleri ve bazı ticaret odalarının konuya ilişkin görüşleri ile ilgili düzenleyici kurumların (TCMB ve BDDK) takas oranlarının belirlenmesine ilişkin herhangi bir düzenleme ve denetleme yapıp yapılmadığına ilişkin görüşlerine yer verilmektedir (s. 8-11).

TCMB'nin konuya ilişkin görüşleri söz konusu kararda şu şekilde yer almaktadır:

"TCMB'ye gönderilen yazıda takas komisyonlarının belirlenmesine yönelik TCMB tarafından herhangi bir düzenleme çalışmasının olup olmadığı ve bu hususun TCMB'nin görev ve yetki alanında bulunup bulunmadığı konularında bilgi istenmiştir. Anılan Kurumun cevabi yazısında özetle; 5464 sayılı "Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu" nun, kanunlaşma sürecinde, TCMB'nin temel görev ve yetkileri ile uluslararası standartlar göz önüne alınarak, anılan Kanun'da takas ve hesaplama sisteminin gözetim ve denetim sorumluluğunun TCMB'ye ait olacağı hususunun açıkça belirtilmesinin uygun olacağı muhtelif yazılarda BDDK'ya bildirildiği, ancak söz konusu Kanun'un bu şekilde yürürlüğe girmediği ve Taslağın, takas işlemlerine yönelik usul ve esasların TCMB'nin görüşü alınarak BDDK tarafından belirleneceği şeklinde yasalaştığı bildirilmiştir. Ayrıca, sayılı Kanun uyarınca BDDK tarafından hazırlanan "Banka Kartları ve Kredi Kartları Hakkında Yönetmelik Taslağı" çalışmaları sırasında BDDK'ya iletilen görüşlerin de Yönetmelikte yer almadığı belirtilerek, mevcut Kanun ve Yönetmelik uyarınca takas komisyonuna ilişkin TCMB'ye doğrudan bir yetki tanınmadığı, dolayısıyla TCMB tarafından yürütülen bir düzenleme çalışmasının da bulunmadığı ifade edilmiştir." (s. 8)

³¹ Söz konusu açıklamalar 17.01.2008 tarih ve 08-06/63-20 sayılı Kurul Kararı metninde yer almaktadır (s.7).

³² 17.01.2008 tarih ve 08-06/63-20 sayılı Kurul Kararı (s.20).

BDDK'nın görüşleri ise söz konusu kararda şu şekilde ifade edilmiştir:

“BDDK'nın konuya ilişkin cevabi yazısında, özetle; 5464 sayılı Kanun ve bu Kanun'a dayanılarak hazırlanan “Banka Kartları ve Kredi Kartları Hakkında Yönetmelik” uyarınca denetimin BDDK tarafından yerine getirileceği belirtilmiş, “BDDK Tarafından Yapılacak Denetime İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” doğrultusunda anılan Kanun ve Yönetmeliğe uygunluğun gözetim ve denetiminin, BDDK Denetim Daire Başkanlığı tarafından yerine getirileceği ifade edilmiştir. Ayrıca anılan Yönetmelik uyarınca BDDK tarafından gerekli görülmesi halinde bu yetkinin TCMB ile birlikte kullanılabilmesi hususları bildirilmiştir. Yazıda, ayrıca, takas komisyonu oranlarında rekabet hukukuna aykırı bir durumun ortaya çıkmasının ise Rekabet Kurumu'nun yetki alanı içinde bulunduğu açık olduğu belirtilmiştir.” (s.8).

Ayrıca TCMB ve BDDK tarafından takas komisyonunun belirlenmesinde kullanılan maliyet kalemleri hususunda herhangi bir değerlendirmede bulunulmadığı görülmektedir (s.18).

TABGİS, İstanbul Gıda ve İhtiyaç Maddeleri Perakendecileri Derneği, Ankara Ticaret Odası ve İstanbul Ticaret Odası tarafından ifade edilen görüşlerde; kredi kartı takas komisyon oranlarının belirlenmesinde kullanılan maliyet kalemlerinin sağlıklı bir denetimden geçtiğinin düşünülmediği belirtilmektedir. BKM'ye tanınan 2 yıllık muafiyet süresinin dolması sonucu aynen ve süresiz muafiyet talebine müsaade edilmemesi gerektiği, AB ülkelerinde aynen uygulandığı şekliyle kredi kartı konusundaki fonlama gün sayısı dahil tüm parametreler bağımsız bir hesap inceleme kuruluşuna veya akademik çevreye maliyet unsurlarıyla birlikte incelenmesi, çıkacak sonuçlara göre hızla değişen dünyadaki ekonomik koşullar da göz önüne alınarak, BKM'ye sınırlı zaman süresi için gerektiği şekliyle muafiyet tanınması gerektiği belirtilmektedir (s.9-10).

TABGİS ayrıca, takas komisyon oranlarının, yüksekliği nedeniyle üye işyerleri tarafından fiyatlara yansıtıldığını ve ülkemizin ana sorunu olan enflasyonu tetiklediğini iddia etmiş ve her ne kadar akaryakıt sektöründe mümkün olmasa da, bazı sektörlerde kredi kartı ile değil de nakit ödenirse iskonto yapılacağı şeklinde örtülü mal ve hizmet pazarlama yöntemleri oluştuğunu belirtmiştir. Ayrıca, Rekabet Kurumu tarafından, 4077 sayılı Kanun'da yer alan ilave ödeme yasağının değiştirilmesine yönelik olarak Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na gönderilen görüşün dikkate alınmadığı ve yasağın halen devam etmekte olduğunun ifade edildiği görülmektedir.

Tüketici Dernekleri Federasyonu (TÜDEF) ise Rekabet Kurulu'nun önceki kararında yer alan 4077 sayılı Kanun'da yer alan ilave ödeme yasağının kaldırılmasına yönelik görüşe katılmadıklarını, çünkü anılan Kanun maddesinin alışverişlerde zayıf taraf olan tüketiciyi korumaya yönelik olduğunu ifade etmektedir. TÜDEF ayrıca, Danimarka'da olduğu gibi takas oranlarının tamamen kaldırılması gerektiği, BKM tarafından talep edilen muafiyet süresinin çok uzun olduğu ve şartların uygun olması halinde 2 yıllık muafiyet süresinin yeterli olduğu görüşlerini ifade etmektedir (s.11). TÜDEF tarafından ilave ödeme yasağına karşı olunması, görünmeyen maliyetin maliyet olarak algılanmaması, kredi kartı kullanıcıları tüketicilerin, kart kullanmayanlara tercih edildiği veya bu konuda yeterli bilgiye sahip olmadıkları gibi algılamalara yol açabileceği, TÜDEF'in bu görüşünün ardında işyerlerinin buldukları pazarlarda pazar güçlerine sahip olmalarından dolayı kart kullanıcılarını aşırı sömürecekleri gibi argümanlar yatıyor da olabilir.

Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu (TESK) ve Türkiye Bakkallar ve Bayiler Federasyonu tarafından, bahsi geçen konuda bir kamu denetiminin zorunlu olduğu ve takas oranının hesaplanması için sağlıklı bir denetimden geçen verilerin kullanılması gerektiği,

belirlenen takas komisyonu oranlarının bir maliyet unsuru olarak perakende satış yapan esnaf ve sanatkârlara yansıtılmamasının uygun olacağı hususlarının dile getirildiği görülmektedir.

Birleşmiş Markalar Derneği (BMD) ise fonlama gün sayısının, 20 gün olarak uygulanması, bankalar tarafından üye işyerlerine uygulanan komisyon oranlarının takasa girmeyen işlemler için de uygulandığı, bunun önlenmesi gerektiği ve oranlar konusunda işyerlerinin yeterli bilgilendirilmesinin yapılması gerektiği, ayrıca takas komisyonu bileşenlerinin BDM'ye bildirilmesi gibi görüşlerini aktardığı görülmektedir.

Daha önceki Kurul kararında yer verilen 2 yıllık muafiyet süresince, BKM tarafından verilerin güvenilirliği ile ilgili bir çalışma yapılmadığı ancak verilerin elde edilmesinde bazı kontrol mekanizmalarının işletildiği ve ortalamadan sapan verilerin formül hesabına katılmadığı ifade edilmektedir. Ayrıca Kararda BKM tarafından bu sorumluluğun Bankacılık Kanununda yapılacak değişikliklerle BDDK'ya verileceğinin düşünüldüğü ve bankaların gönderdikleri verilere ilişkin bir denetim yapılması isteniyorsa, bunu bankaların mali denetimini yapan firmaların yapmasının daha doğru olacağını ifade edildiği söz konusu kararda yer almaktadır(s.12).

Kararda takas komisyonuna bu aşamada muafiyet tanınması bakımından, genel olarak tüketicilerin ve dosya özelinde üye işyerlerinin rekabet sınırlamasından en az zarar görmesi için, o an itibarıyla uygulanmakta olan takas komisyonu oranının BKM'nin internet sitesinde kamuoyuna duyurulması şartının getirilmesi gerektiği değerlendirilmektedir (s.21).

Kararda ayrıca verilerin güvenliğinin kamu denetimi ile veya bağımsız denetim ile sağlanabilmesi durumunda süresiz muafiyet verilebilmesinin mümkün olabileceğinden bahsedilmektedir (s. 21).

Kararda dosya mevcudu bilgilere göre, ilgili pazarda hem kabulcü ve hem de ihraççı pazarlarında yüksek yoğunlaşma oranlarının bulunduğu, ilk 6-7 bankanın pazar payları toplamının %90'ı asabilmekte olduğu ifade edilmektedir (s.21).

Kararda ortak takas komisyonu belirlenmesine, belirli koşulların sağlanması halinde 15.4.2009 tarihine kadar bireysel muafiyet verilebileceği sonucuna ulaşılmaktadır. Bireysel muafiyet tanınabilmesi için BKM tarafından uygulanmakta olan formülde; fonlama maliyeti bölümünde kullanılan fonlama gün sayısının hesabında ödeme günleri bölümünün azami 10 gün olarak hesaplanması ve formül sonucunda oluşan toplam oranın BKM'nin internet sayfasında yayınlanması koşulları getirilmektedir. Kurul Kararı'nda belirtilen şartların yerine getirildiği Kurulun 02.04.2008 tarih ve 08-27/311-MB sayılı toplantısında tespit edilmiştir.

c) 19.8.2009 tarih ve 09-36/904-216 sayılı Kurul Kararı:

BKM 10.2.2009 tarihinde Rekabet Kurumuna kredi kartlarına ilişkin ortak takas komisyonu oranı belirlenmesine yönelik olarak, süresiz muafiyet talebi ile başvurması sonucunda, muafiyet incelemesi yapılarak söz konusu muafiyet kararı alınmıştır. BKM başvurusunda aynı zamanda, takas komisyon oranı hesaplanmasında kullanılan TCMB gecelik borç alma faiz oranı yerine, TCMB gecelik borç verme faiz oranının kullanılması ve Visa ve Mastercard işlem ücretlerinin takas komisyon oranlarına yansıtılmasına izin verilmesi talep etmiştir. Söz konusu kararda bu konularda yoğunlaşıldığı görülmektedir.

Kararda faiz oranının talep edildiği şekilde değiştirilmesi durumunda fonlama maliyetinin 0.19 puan artacağı ve bunun 2008 yılı için takas maliyetlerinin farazi olarak 140 milyon TL artması anlamına geleceği, dolayısıyla takas oranında yukarı yönlü bir değişime yol açacak taleplerin dikkatli bir şekilde değerlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir (s.5). Bu bağlamda esas alınacak faiz oranının i) gerçekçi olması, ii) sürekli olması ve iii) derinliği olan bir piyasada belirleniyor olması gerektiği belirtilmektedir (s.5). Bu çerçevede yapılan değerlendirmeler sonucunda İMKB repo-ters repo piyasasında oluşan günlük faiz oranının³³, fonlama maliyetinin hesabında kullanılmasının uygun görüldüğü kararda ifade edilmektedir.

Visa ve Mastercard logo maliyetlerinin takas hesabına eklenip eklenmeyeceğinin değerlendirilmesi sırasında takas komisyonunda bulunması gereken maliyet kalemleri ile ilgili kriterlere değinilmekte ve bunlar, i) maliyetlerin kart ihraççısı bankaya ait olması ve ii) üye işyerlerinin ilgili maliyetten fayda sağlaması şeklinde sayılmaktadır (s.15). Yurtici yerleşiklerin yaptığı alışverişlerde Visa veya Mastercard logosunun bulunması, sistemin işlemesi için temel şartlardan biri olmadığı belirtilerek, bu bakımdan yurtiçi yerleşiklerin yaptığı alışverişlerde Visa veya MasterCard'a ödenen logo ücretlerinin, yukarıda yer verilen üye işyerlerinin fayda sağlaması şartını taşımadığı kanaatine ulaşıldığı belirtilmektedir (s.16). Ancak henüz belirli büyüklüğe ulaşmamış ağlar bakımından, bu tür bir tarafın maliyetini diğer taraf lehine artırıcı uygulamaların makul karşılanabileceği de belirtilmektedir (s.17-18).

Daha önceki kurul kararlarında da önemi vurgulanan, takas komisyonunun hesaplanmasında kullanılan verilerin güvenliğinin sağlanmasına ilişkin olarak ise aşağıdaki ifadeler yer verilmektedir:

“Bu çerçevede bağımsız denetim şartının mevcut halde 17.1.2008 tarih ve 08- 06/63-20 sayılı Kurul Kararı’nda öngörülen şekilde sağlanmış olduğuna dair kuşklar bulunmakta olup bankaların izledikleri prosedürlerin denetlenmesi ve gerekli görüldüğü takdirde danışmanlık alınmasının doğru sonuca ulaşmak bakımından faydalı olacağı değerlendirilmiştir.” (s.20)

...

“17.1.2008 tarih ve 08-06/63-20 sayılı Kurul Kararı’nın “H.3.2. Muafiyet Suresinin Değerlendirilmesi” başlıklı bölümünde, bağımsız denetimin yerine getirilmesi halinde suresiz muafiyet verilebileceğine yönelik bir ifade yer almakla beraber, öncelikle yukarıda da belirtildiği üzere bağımsız denetimin amaçlanan şekilde gerçekleşmediği belirlenmiştir. Diğer taraftan bağımsız denetim yerine getirilse dahi, ortak takas komisyonu belirlenmesi uygulaması uzun vadede sistemin olgunlaşmasıyla beraber rekabeti gereğinden fazla sınırlayıcı olabilecektir.” (s.21)

Ayrıca kararda dünya genelinde takas komisyonuna kamu düzenleyicilerinin yaklaşımlarının zaman içerisinde katılmakta olduğuna yer verilmektedir (s.21). Dünya genelinde çeşitli ülke uygulamalarına değinilmesinin ardından kararda yer verilen; Rekabet Kurumunun bu alandaki düzenleyici rolünün tartışıldığı ve bu sektördeki diğer düzenleyici kurumların bu alandaki kamu düzenlemesi sorumluluklarına işaret eden aşağıdaki ifadeler dikkat çekicidir:

“RBA’nın ifade ettiği gibi kamu menfaati gözetildiğinde, takas komisyonunun karını en çoklamaya çalışan teşebbüsler tarafından değil de kamu otoriteleri tarafından belirlenmesi makuldür. Avustralya’nın takas komisyonuna yaklaşımının daha adil olduğu ve Türkiye için örnek model olabileceği düşünülmekteyse de, Rekabet Kurumu’nun temel görevinin piyasadaki rekabeti korumak olduğu dikkate alındığında diğer alternatifler üzerinde durmanın daha makul olacağı değerlendirilmiştir. Zira RBA’nın ve ACCC’nin takas komisyonunu düzenlemesinde rekabetin

³³ TCMB tarafından Rekabet Kurumuna gönderilen görüşte de bankaların borçlanma maliyetini en iyi şekilde yansıtabilecek faiz oranının İMKB Repo-Ters Repo piyasasında oluşan ortalama gecelik faiz oranları olduğu değerlendirilmiştir (Karar, s.7).

korunmasından ziyade, pazarın iki tarafındaki tüketicileri koruma niyeti olduğu görülmektedir. Avustralya'da rekabet otoritesinin tüketiciyi de koruma görevinin olduğu düşünüldüğünde bu durum, rekabet otoritesinin gerçek görevinden uzaklaştığı anlamına gelmeyecektir.

Ancak burada Rekabet Kurumu gibi temel görevi serbest piyasa düzeninin en önemli unsuru rekabeti korumak olan, bir diğer ifade ile serbest piyasa düzenini korumak olan kurumların, maliyete müdahale etmesinin, rekabet politikasıyla ne derece örtüştüğü sorusu akla gelmektedir. Zira rekabet otoritelerinin maliyete doğrudan müdahale etmesinin bir rekabet hukuku "tedbir"i olamayacağı, bu nedenle kamu menfaati adına takas komisyonunun belirlenmesi, bütünüyle kar amacı güden kuruluşlara bırakılmayacaksa da, düzenleme görevini üstlenecek otoritenin rekabet otoritesi olmaması gerektiği açıktır. **Bunun yerine daha çok düzenleyici rolü bulunan BDDK ve TCMB gibi kurumların bu görevi yerine getirmesinin daha uygun olduğu değerlendirilebilir.**

Yukarıda yapılan açıklamalar çerçevesinde, genel olarak ekonomiye ve kartlı ödeme sistemleri rekabetine önemli etkileri olan kredi kartı takas komisyonlarının ülkemizde henüz fiilen herhangi bir denetim ve düzenlemeye tabi olmadığı, dünya uygulamalarında da gerek rekabet otoritelerince gerekse düzenleyici kuruluşlarca konunun giderek daha çok titizlikle incelendiği ve artık daha sıkı tedbirler getirildiği dikkate alındığında BKM'nin takas komisyonu oranlarının üye bankalarca ortaklaşa belirlenmesi uygulamasına suresiz bir muafiyet verilmesinin mümkün olmadığı değerlendirilmektedir." (s24)

Kararın sonuç kısmında, ortak takas komisyonu belirlenmesine bazı koşulların sağlanması halinde 3 yıl için bireysel muafiyet tanınabileceğine hükmedilmiştir. Bu koşullar; BKM tarafından uygulanmakta olan formülde fonlama maliyeti bölümünde kullanılacak faizin, İMKB repo-ters repo piyasasında oluşan günlük faiz oranının esas alınarak hesaplanması şeklinde belirtilirken, diğer yandan Bildirim Formu'nda talep edilen, fonlama maliyetlerinde TCMB borç alma faizi yerine TCMB borç verme faiz oranının uygulanması ve Visa/MasterCard logo maliyetlerinin takas komisyonu formülüne dahil edilmesi durumunda bu koşulların gerçekleşmeyeceği ifade edilmektedir. Bunların yanında, BKM yetkililerince, bağımsız denetim prosedürlerinin, veri güvenilirliğini sağlayacak ve (ihraççı bankaların not-on-us işlemlerdeki cirosu ile hesaplanan) pazarın en az %80'ine sahip bankaları kapsayarak bankalar arasında hesaplama standardizasyonu oluşturacak şekilde yeniden düzenlenmesine ve 3 ay içerisinde tevsik edilmesine, ayrıca, formüle sağlanan verilerin yeni bağımsız denetim prosedürleri çerçevesinde her yıl düzenli olarak bağımsız denetimden geçirilmesine ve söz konusu bağımsız denetim raporlarının da Rekabet Kurumuna gönderilmesine karar verilmiştir.

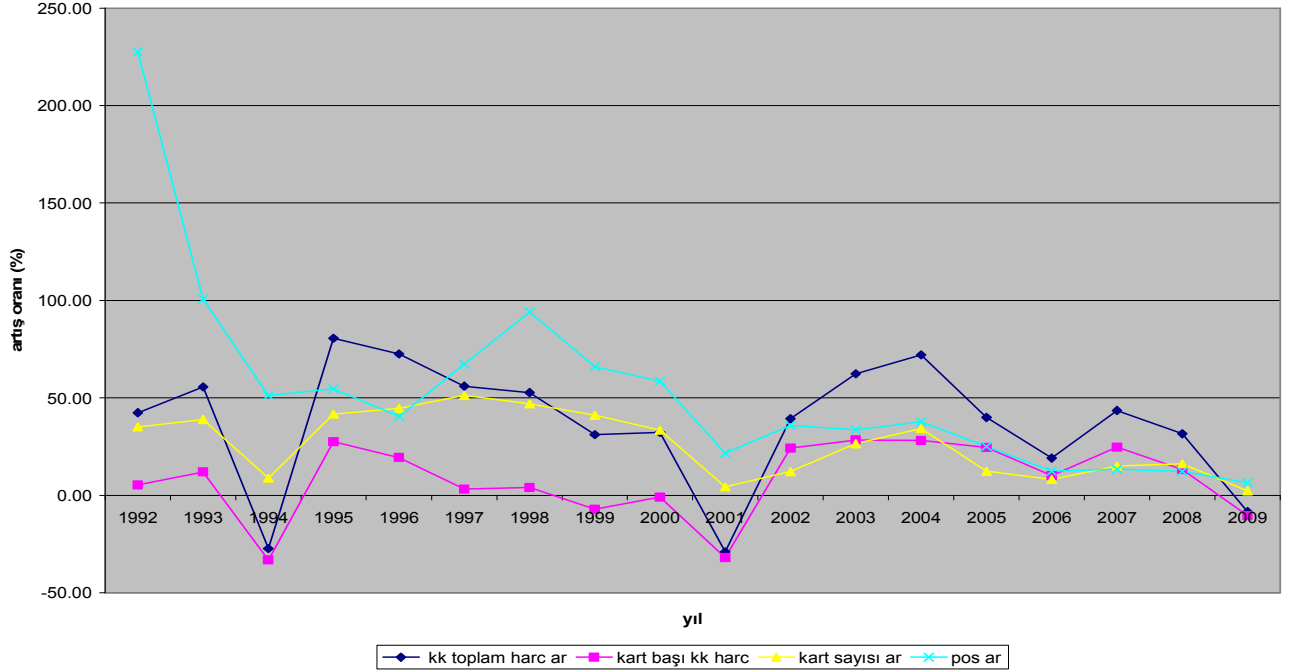
7. Rekabet Kurumu Müdahalesinin Etkisinin Ölçülmesine Yönelik Ampirik Çalışma

Bu bölümde yer alan ampirik çalışma Chang ve diğerlerinin 2005 tarihli çalışması dikkate alınarak benzer şekilde gerçekleştirilmiştir. Chang ve diğerleri bu çalışmada; RBA'nın Avustralya'da 2003 yılında takas komisyonlarını neredeyse yarıya düşürmesinin kart işlemleri üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Yukarıki bölümlerde anlatıldığı üzere RBA söz konusu müdahale öncesinde çeşitli çalışmalarla, takas komisyonunun çok yüksek olduğuna ve bu durumun kart kullanıcısı tüketicilerden alınan kart ücretlerinin çok düşük olmasını sağladığına ve dolayısıyla kredi kartlarının sosyal optimum seviyesinin üzerinde kullanımına yol açtığı ve diğer ödeme yöntemleri ile kredi kartları arasındaki dengeyi bozduğu sonucuna ulaşmıştır. Söz konusu çalışmada yazarlar RBA'nın müdahalesinin kredi kartı piyasasındaki büyüklükleri etkileyip etkilemediğini modelleyerek, müdahalenin kredi kartı aşırı kullanımını azaltıp azaltmadığını incelemektedirler.

Benzer şekilde Rekabet Kurumunun maliyetler yolu ile takas komisyonuna müdahalesinin (Her ne kadar Rekabet Kurumu, aşırı kullanımdan ve bunu azaltmak gibi bir amaçtan bahsetmiyor olsa da), kredi kartı pazarındaki büyüklükler üzerindeki etkileri incelenecektir.

Bunun için kukla değişkenlerin kullanıldığı basit regresyon modeli ve “linear spline function” yöntemi kullanılacaktır. Büyüme oranlarının düzenleme sonrası azalıp azalmadığını görmek için yıllık dönemlerle alınmış büyüme oranları bağımlı değişken alınarak kukla değişken kullanılan çeşitli basit regresyonlar uygulanacaktır.

Grafik 5- Kredi kartı pazarındaki bazı büyüklüklerinin yıllık artış oranları

Kaynak: BKM,

Yukarıdaki grafikte Türkiye’de kredi kartı ile yapılmış toplam harcamaların (ABD doları (\$) üzerinden), kart başı kredi kartı harcamalarının (\$), toplam kredi kartı sayısının ve toplam pos sayısının yıllık büyüme oranları gösterilmektedir. Tüm bu büyüklüklerin büyüme oranlarında 94 ve 2001 kriz dönemlerinde kırılmalar olduğu dikkati çekmektedir. Benzer şekilde Rekabet Kurumunun müdahalesi ile yeni takas komisyonu oranlarının uygulanmaya başlandığı 2005 yılı sonu ve 2006 yılı içinde kırılmalar olduğu görülmektedir. Büyüme oranlarında 2006 yılına ilişkin anlamlı bir değişiklik olup olmadığı ve önceki yıllardaki trendin değişip değişmediği tespit edilmeye çalışılacaktır.

Öncelikle 3 ayrı basit regresyon kredi kartı pazarındaki toplam kredi kartı sayısı, toplam kredi kartı işlem tutarı (toplam kk harcamaları) ve kart başı işlem tutarı büyüme oranları bağımlı değişkenleri üzerinden gerçekleştirilecektir. 1992-2009 yılları arası yıllık veriler kullanılacaktır³⁴. Her regresyonda 2004-2005 ve 2006-2009 dönemleri için iki dönemsel kukla değişken bulunacaktır. 2006-2009 dönemine ilişkin kukla değişken kamu düzenlemesinin uygulamaya geçtiği dönemi temsil ederken, diğer kukla değişken düzenleme öncesi dönemdeki eğilimi görebilmek için konulmuştur. Kukla değişkenler ilgili dönemlerde 1 değeri alırken, diğer dönemlerde 0 değerini alacaklardır. Bağımlı değişkenin toplam kart sayısı büyümesi olduğu regresyonda, nüfus ve kişi başı gayri safi yurt içi hasıladaki değişim oranları bağımsız değişkenler olarak alınacaktır. Bağımlı değişkenin toplam işlem tutarındaki büyüme olduğu durumda, özel tüketimdeki (yerleşik ve yerleşik olmayan hanehalklarının yurtiçi tüketimi) değişimler regresyona dahil edilirken, kart başı işlem tutarı büyüme oranının

³⁴ Veri seti ve regresyon sonuçları Ek 1 ve Ek 2 de yer almaktadır.

bağımlı değişken olması durumunda ise, kişi başı tüketimdeki değişimler dikkate alınacaktır. Yukarıda açıklanan şekilde gerçekleştirilen regresyonlar sonucunda kukla değişkenler için elde edilen katsayılar ve P-değerleri aşağıda gösterilmektedir:

Tablo 1- Kredi kartı büyüklüklerinin büyüme oranlarının regresyonu

	Coefficient	P-value
Toplam kart sayısındaki büyüme		
2004-2005	-6,21	0,62
2006-2009	-7,19	0,56
Toplam kart harcamalarındaki büyüme		
2004-2005	-14,31	0,32
2006-2009	-19,72	0,064
Kart başı harcamadaki büyüme		
2004-2005	1,69	0,76
2006-2009	3,48	0,38

Rekabet Kurumunun kamu düzenlemelerinin yürürlüğe girdiği 2006-2009 dönemi için P-değerlerine baktığımızda sadece bir modelde istatiki olarak anlamlı olarak büyüme oranının negatif olduğu görülüyor. Dolayısıyla toplam kart harcamalarının büyüme oranında bu dönemde düşüş olduğu söylenebilir.

Sonrasında benzer regresyonlar söz konusu büyüklüklerin logaritmaları alınarak yapılmıştır. Örneğin toplam kart işlem tutarının logaritmaları alınarak bağımlı değişken olarak, özel tüketim miktarlarının logaritması alınarak bağımsız değişken olarak kukla değişkenlerle birlikte regresyona dahil edilmiştir.

Kredi kartı pazarına ilişkin büyüklüklerin ve bağımsız değişkenlerin logaritmaları üzerinden gerçekleştirilen regresyondaki kukla değişkenler için elde edilen katsayılar ve P-değerleri ise aşağıda gösterilmektedir:

Tablo 2- Kredi kartı büyüklüklerinin logaritmalarının regresyonu

	Coefficient	P-value
Toplam kart sayısı		
2004-2005	-0,27	0,22
2006-2009	-0,71	0,028
Toplam kart harcamaları		
2004-2005	-0,59	0,55
2006-2009	-1,34	0,32
Kart başı harcama		
2004-2005	-0,13	0,14
2006-2009	-0,08	0,47

İlgili değişkenlerin logaritmaları alınarak yapılan regresyon modellerinde ise toplam kart sayısının bağımlı değişken olduğu modelde P-değerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve katsayının beklenildiği gibi negatif olduğu görülmektedir. Diğer modellerde ise p değerleri yüksek çıkmıştır.

Ayrıca büyüme oranlardaki trendin düzenleme ile birlikte artarak mı yoksa azalarak mı devam ettiğini test edebilmek ve düzenleme olmasaydı nasıl bir trendin gerçekleşeceğini görebilmek

için daha detaylı bir analiz yapabilmek adına, büyüme oranlarını bağımsız değişkenlerle birlikte bir “linear spline function” yöntemi ile regresyona dahil edeceğiz. Öncelikle doğrusal bir t trendi oluşturularak, t ilk dönemle birlikte 1 olarak başlayacak ve her dönem 1 artarak son döneme kadar devam edecektir.

$$X(t)=t, t=1,2,\dots,T$$

$$Y(t)=\max(0,t-a),$$

$$Z(t)=\max(0,t-b)$$

Bu model de **a** 1999 yılını temsil eden sayı, **b** ise 2005 yılını temsil eden bir sayı olacaktır. Diğer bir deyişle X(t) 1991 yılında 1 olarak başlayan ve her yıl bir artan bir trendi temsil ederken (d1), Y(t) 2000 yılına kadar sıfır olan 2000 yılında 1 ile başlayan bir trendi (d2) ve Z(t) 2006 yılında başlayan benzer bir trendi (d3) temsil edecektir. Büyüme oranlarının yine aynı bağımsız değişkenlere bağlı olarak belirlendiğini varsayarsak, büyüme oranlarının trendinde önemli değişiklikler olup olmadığını ölçebilmek için şu şekilde bir model tahmin edebiliriz:

$$G_{cc}(t)=\alpha_1 +\beta_1 X(t)+\beta_2 Y(t)+\beta_3 Z(t)+\sigma_1 C(t)+u(t)$$

G_{cc}(t) kredi kartı kullanımına ilişkin değişkenlerin (toplam kart sayısı, toplam kredi kartı işlem tutarı ve kart başı işlem tutarı) büyüme oranlarını temsil etmektedir. **C(t)** ise büyüme oranları ile ilgili bağımsız değişkenleri (nüfus, kişi başı yurt içi hasıla ve özel tüketimdeki yıllık büyüme oranları) göstermektedir. **β₁** başlangıç dönemi ile 2000 yılı arasındaki büyüme oranındaki trende işaret etmektedir. **β₂** ise 2000-2005 arasındaki dönemde büyüme oranının trendinde meydana gelen değişikliği yakalarken, **β₃** ise 2005 sonrası dönemde büyüme oranı trendinde 2000-2005 dönemine kıyasla meydana gelen değişikliği kapsamaktadır. Kullanılan bağımsız değişkenler yukarıda yer verilen kukla değişkenlerin kullanıldığı regresyonlardakiler ile aynıdır. Aşağıdaki tabloda söz konusu dönemleri temsil eden trend değişkenlerinin katsayılarına ve P-değerlerine yer verilmektedir:

Tablo 3- Linear spline function yöntemi kullanılarak kredi kartı büyüklüklerinin büyüme oranlarının regresyonu

	Coefficient	P-value
Toplam kart sayısındaki büyüme		
d1	-40	0,16
d2	-5,8	0,079
d3	15,89	0,004
Toplam kart harcamalarındaki büyüme		
d1	0,30	0,87
d2	-6,84	0,086
d3	11,04	0,082
Kart başı harcamadaki büyüme		
d1	-0,71	0,46
d2	1,22	0,52
d3	0,31	0,92

Yukarıda yer verilen tabloda ilk iki modelde düzenleme dönemini yansıtan 2006 döneminden başlayan trende ilişkin değişkenin istatistiki olarak anlamlı olduğu ve katsayısının pozitif olduğu görülmektedir. Bu durum trendin artış yönünde olduğunu gösterebileceği gibi azalma trendinin hızının yavaşladığı anlamına da gelebilecektir. Söz konusu iki modelde düzenleme öncesi döneme ilişkin katsayılarında istatistiki olarak anlamlı olduğu ve negatif değerler aldığı görülmektedir. Daha önce kukla değişkenlerle yapılan analizde toplam kart harcamaları

büyümesinin bağımlı değişken olduğu modelde düzenleme döneminde istatistiki olarak anlamlı şekilde toplam kart harcamalarının azalmakta olduğu görülmüştü. Bu tablo ile birlikte değerlendirildiğinde toplam kart harcamalarındaki büyüme oranının düzenleme döneminde azaldığı ancak bu azalmanın hızının düzenleme döneminde düştüğü söylenebilir.

Kredi kartı pazarına ilişkin büyüklüklerin ve bağımsız değişkenlerin logaritmaları üzerinden de linear spline function yöntemi kullanılarak regresyon gerçekleştirilmiştir. Aşağıdaki tabloda söz konusu dönemleri temsil eden trend değişkenlerinin katsayılarına ve P-değerlerine yer verilmektedir.

Tablo 4-Linear spline function yöntemi kullanılarak kredi kartı büyüklüklerinin logaritmalarının regresyonu

	Coefficient	P-value
Toplam kart sayısı		
d1	1,64	0,003
d2	-0,34	0,000
d3	-0,21	0,001
Toplam kart harcamaları		
d1	0,32	0,00
d2	0,21	0,00
d3	0,03	0,42
Kart başı harcama		
d1	0,01	0,21
d2	-0,04	0,01
d3	0,06	0,004

Logaritmik değerlerle yapılan regresyon durumunda düzenleme döneminde trend kırılması hipotezi toplam kart sayısı ve kart başı harcama modellerinde istatistiki olarak anlamlı çıkmıştır. Kukla değişkenlerle yapılan toplam kart sayısına ilişkin log modelde de düzenleme dönemine ilişkin anlamlı bir kırılma olduğu görülmektedir. Bu durum yukarıdaki tablo ile birlikte değerlendirildiğinde toplam kart sayısının düzenleme döneminde azaldığı ve eğer bu azalma önceden gelen bir azalma ise hızının arttığı söylenebilecektir.

Elde edilen sonuçlar ile birlikte Rekabet Kurumunun kredi kartı pazarına müdahalesinin, pazardaki toplam harcama miktarı, kart başı harcama miktarı ve toplam kart sayısı üzerindeki etkisini değerlendirecek olursak, söz konusu değişkenlerin büyüme oranlarının düzenleme döneminde düşüş gösterdiği söylenebilecektir. Ancak yukarıda yer verilen modellerden elde edilen katsayıların çok az bir kısmının istatistiki olarak anlamlı çıkması ve beklenen etkiyi net olarak göstermemesi gibi unsurlar dikkate alındığında elde edilen bu verilerle Rekabet Kurumu düzenlemesinin piyasadaki net etkisi hakkında kesin bir şey söylemenin zorluğu açıktır. Diğer yandan, oluşturulan modelleri ele aldığımızda, linear spline function yöntemi kullanılarak kredi kartı büyüklüklerinin logaritmalarının regresyonu sonucunda elde edilen parametrelerin büyük oranda anlamlı oldukları görülmektedir. Bu itibarla, söz konusu model esas alınarak yapılan değerlendirmelerin düzenlemelerin etkisini göstermesi bakımından daha sağlıklı sonuçlara ulaşılmasını sağlayabileceği değerlendirilmektedir.

8 Sonuç

Kredi kartı pazarında var olan eksik rekabet, negatif dışsallıklar, dışsallıkların içselleştirilememesi, bilgi asimetrisi ve bilgi eksiklikleri gibi karar vericilerin rasyonel

kararlar almasını engelleyici veya kararları saptırıcı çeşitli çarpıklıklar olduğu ve bunların kamu düzenlemesi gerekçesi olarak sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Ancak dünya uygulamalarına bakıldığında kamu düzenlemelerinin daha çok taraflı takas komisyonu belirlenmesi ve işyerlerine üzerine getirilen rekabeti önleyici kısıtlamalar üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Rekabet hukuku çerçevesinde müdahale edilebilecek olan bu alanlarda rekabet otoriteleri ve çeşitli kamu otoritelerinin düzenleme yapabildiği görülmektedir. Bazı ülkelerde hiçbir düzenleme yapılmazken, bazı ülkelerde ise takas komisyonu üzerinden dolaylı bir müdahale yöntemi yerine, pazarın toptan kamu düzenlemesine tabi tutulması veya doğrudan işyeri komisyonuna müdahale edilmesi gibi uç örneklerle rastlanılmaktadır. Genel eğilime bakıldığında ise kamu müdahalelerinin giderek daha fazla yaygınlık kazandığını ve müdahale yönteminin de katılaşmakta olduğunu görmekteyiz.

Türkiye’de kredi kartları pazarında çok taraflı takas komisyonu belirlenmesi alanında kamu düzenlemesi getiren ve işyerlerine getirilen rekabeti sınırlayıcı kurallara ilk defa işaret eden kamu otoritesi olarak Rekabet Kurumu karşımıza çıkmaktadır. Rekabet Kurumu 2006 yılından itibaren uygulanmakta olan düzenlemelerine devam etmekle birlikte Kurul kararlarında, bu alandaki düzenlemenin Rekabet Kurumu tarafından yapılmasının yerindeliğinin sorgulandığı dikkati çekmektedir.

Rekabet Kurumu tarafından kredi kartı takas komisyonuna ilişkin yapılan düzenlemelerin pazardaki belirli değişkenlerin büyüme oranları üzerindeki etkilerini incelediğimiz çalışmamızda ise, bazı değişkenler açısından müdahale sonrası büyüme oranlarında düşme olduğu görülmekle birlikte eldeki verilerle kesin sonuçlara ulaşmanın zor olduğu ve bu alanda daha fazla çalışmaya ihtiyaç bulunduğu değerlendirilmiştir.

Bildiri asılları, en geç **5 Temmuz 2010** günü, rekabeteconomisi@pau.edu.tr adresine e-posta yolu ile gönderilecektir. (Lütfen başvurunuzun ulaştığından emin olmak için teyit mesajı talep ediniz.) Bildiri aslı ekli dosya olarak, Word formatında gönderilmelidir. Bildiri metni, Times New Roman, 12 punto ile, tek aralıklı yazılmalıdır. Bildiri başlığı açıkça belirtilmelidir, ayrıca bildirile ilgili üç anahtar kelimeye yer verilmelidir. Bildiri sahibi, göndereceği mesajda adını ve soyadını, unvanını ve çalıştığı kurumu belirtmelidir.

Kaynakça:

Ahlborn, C., H. H. Chang ve D. S. Evans, “The Problem of Interchange Fee Analysis: Case without a Cause?”, **European Competition Law Review**, Vol. 22, No: 8, s. 304-312, 2001.

Akkaya Karayol, H., “**Karlı Ödeme Sistemlerinde Rekabet**,” Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezleri Serisi, Rekabet Kurumu, Ankara, 2007.

Armstrong, M., “Competition in Two-Sided Markets” **The RAND Journal of Economics**, Vol. 37, No. 3 s. 668-691, (Autumn, 2006).

Balto, D. A., “The Problem of Interchange Fees: Costs Without Benefits” **European Competition Law Review**, Vol. 21, No: 4, s. 215-224, 2000.

Baxter, W. F., “Bank Interchange of Transactional Paper: Legal and Economic Perspectives”, 26 **J.L. & Econ.** 541, 1983.

Bradford, T. ve F. Hayashi, “**Developments in Interchange Fees in the United States and Abroad**,” Federal Reserve Bank of Kansas City, Payment System Research Briefing, 2008.

Carlton ,D. W. ve A. S. Frankel, “The Antitrust Economics of Credit Card Networks”, 63 **Antitrust L.J.** 643 (1995a).

Carlton ,D. W. ve A. S. Frankel, “The Antitrust Economics of Credit Card Networks: Reply to Evans and Schmalensee”, 63 **Antitrust L.J.** 903, (1995b).

Chang, H. H. ve D, S. Evans, “The Competitive Effects of the Collective Setting of Interchange Fees by Payment Card Systems”, 45(3) **Antitrust Bull.** 641, 2000.

Chang, H., D.S. Evans ve G. Swartz, “The Effect of Regulatory Intervention in Two-Sided Markets: An Assessment of Interchange-Fee Capping in Australia” **Review of Network Economics**, volume (Year): 4 (2005), Issue (Month): 4 (December),s. 328-358, 2005.

Eisenmann, T., G. Parker ve M.W. Van Alstyne, “**Strategies for Two- Sided Markets**”, Harvard Business Review, October 2006

Evans, D. S. ve R. L. Schmalensee, “**Paying With Plastic: The Digital Revolution in Paying and Borrowing**”, Cambridge, MIT Pres, 1999.

Evans, D. S., “The Antitrust Economics of Multi-Sided Platform Markets”, **Yale J. Reg.** ; 20, 2, s. 325-381, Summer 2003.

Evans, D. ve R. Schmalensee, “Economic Aspects of Payment Card Systems and Antitrust Policy Toward Joint Ventures”, 63 **Antitrust L.J.** 861 (1995).

Evans, D. S. ve R. L. Schmalensee, “**Paying With Plastic: The Digital Revolution in Paying and Borrowing**”, Cambridge, MIT Pres, 1999,

Foer, A. A., “**Electronic Payment Systems and Interchange Fees: Breaking The Log Jam on Solutions To Market Power**”, March 4, 2010, http://www.antitrustinstitute.org/archives/files/AAI%20Interchange%20Fees%20Commentary3.4.10_030320101629.pdf

Frankel, A. S., “Monopoly and Competition in the Supply and Exchange of Money”, 66 **Antitrust L.J.** 313, 1998.

Heimler, A. “**Payment Cards Pricing Patterns: The Role of Antitrust and Regulatory Authorities**” SSRN Working Paper Series March 18, 2010, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1574292

Jones, P., “**The “Tourist Test” – Time to Make the Payments Guarantee a Value Added Service**” 30th September 2009, PSE Consulting, http://www.pseconsulting.com/pdf/articles/interchange/pse_payments_guarantee.pdf

Katz, M.L., “**What Do I Know About Interchange Fees and What Does It Mean For Public Policy?**”, “*Interchange Fees in Credit and Debit Card Industries: What Role For Public Authorities?*” içinde, Federal Reserve Bank of Kansas, 2005.

Levitin A.J., “Prieless? The Economic Costs of Credit Card Merchant Restraints”, 55 **Ucla Law Review** 1, 2008a.

Levitin, A.J., “**A Critique of the American Bankers Association's Study of Credit Card Regulation**” Georgetown University Law Center Business, Economics and Regulatory Policy Working Paper Series Research Paper No. 1104327 March 9, 2008b http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1104327

OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development), Policy Round Tables **Competition and Efficient Usage of Payment Cards** DAF/COMP(2006)32, 2006, www.oecd.org/dataoecd/0/30/39531653.pdf

Prager, R.A.,M.D. Manuszak, E.k. Kiser ve R. Borzekowski, “**Interchange Fees and Payment Card Networks: Economics, Industry Developments, and Policy Issues**” Finance and Economics Discussion Series 2009-23, Federal Reserve Board, Washington, D.C., 2009.

Reserve Bank of Australia (RBA) “**Reform of Australia’ s Payments System Issues for the 2007/08 Review**”, May 2007.

Reserve Bank of Australia (RBA) “**Payment System Board Annual Report 2009**”, 2009.

Reserve Bank of Australia (RBA) “**Reform of Australia’s Payments System Conclusions of the 2007/08 Review**”, 2008.

Reserve Bank of Australia (RBA) “**Reform of Credit Card Schemes in Australia I: A Consultation Document**”. December 2001.

Reserve Bank of Australia (RBA) ve Australian Competition and Consumer Commission (ACCC) “**Debit and Credit Card Schemes in Australia: A Study of Interchange Fees and Access**”, October 2000.

Reserve Bank of Australia (RBA), “**Payment System Board Annual Report 2004**”, 2004.

Reserve Bank of Australia (RBA), “**Reform of credit card schemes in Australia: IV Final reforms and regulation impact statement**”, Aug. 2002.

Rochet, J. -C. ve J. Tirole “**Must-Take Cards and the Tourist Test**”, DNB Working Paper, No. 127, January 2007.

Rochet, J. -C. ve J. Tirole, “Cooperation among Competitors: Some Economics of Payment Card Associations”, **Rand Journal of Economics**, Vol. 33, s. 549-570, 2002.

Rochet, J. -C. ve J. Tirole, “**Platform Competition in Two-Sided Markets**”, IDEI Working Papers 152, Institut d'Économie Industrielle (IDEI), Toulouse, (2003).

Rochet, J.-C. ve J. Tirole, ‘**Two-Sided Markets: An Overview,**’ IDEI Working Paper No:258, 2004

Rysman, M., “Competition Between Networks: A Study of the Market for Yellow Pages”, **Review of Economic Studies**, vol. 71., s. 483-512, 2004.

Schmalensee, R., “Interchange Fees: A Review of the Literature” **Payment Card Economics Review**, Vol. 1, s. 25-44, Winter 2003.

Schmalensee, R., “Payment Systems and Interchange Fees”, **Journal of Industrial Economics**, vol. 50(2), s 103-122, June 2002.

Stillman R, W. Bishop, K. Malcolm, ve N. Hildebrandt, "**Regulatory intervention in the payment card industry by the Reserve Bank of Australia: Analysis of the Evidence**", 28 April 2008, http://www.crai.com/ecp/assets/Regulatory_Intervention.pdf

Tripsas, M., “**Adobe Systems, Inc.,**” Harvard Business Review, December 05, 2000.

Altan, M. ve İ.E. Göktürk, “Türkiye’de Kredi Kartlarının Toplam Özel Nihai Tüketim Harcamalarına Etkisi: Bir Çoklu Regresyon Analizi”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl: 2007, Sayı: 18 s.25-48, 2007.

Weiner, S. E. ve J. Wright, “Interchange Fees in Various Countries: Developments and Determinants”, 4 **Rev. Network. Econ.** 290, 291, 2005.

Wright, J., “Optimal Card Payment Systems”, **European Economic Review**, Vol. 47, s. 587-612, 2003.

Wright, J., “The Determinants of Optimal Interchange Fees in Payment Systems”, **Journal of Industrial Economics**, Vol. 52, No: 1, s. 1-27, 2004

EKLER

Ek 1- Kullanılan veriler

	GSYİH (bin\$)	Hanehalkı tüketimi (bin\$)	Kişi başı gelir (\$)	Kişi başı tüketim (\$)	kk toplam harcama (bin \$)	kart başı kk harcama	kart sayısı	pos sayısı	nüfus (bin)
1991	146765733	3638	2618	791367	1033	766085	1623	146765733	56055
1992	152240375	3784	2672	1126492	1088	1035188	5315	152240375	56986
1993	170944933	4238	2952	1752904	1219	1437800	10668	170944933	57913
1994	125101868	3016	2126	1274563	815	1564107	16135	125101868	58837
1995	164623762	3815	2755	2302565	1039	2216010	24951	164623762	59756
1996	168491328	3822	2777	3972541	1240	3202970	35056	168491328	60671
1997	177707276	4028	2886	6198927	1279	4847166	58636	177707276	61582
1998	190596211	4311	3051	9472006	1331	7118358	113816	190596211	62464
1999	178630391	3932	2819	12417371	1236	10045643	188957	178630391	63366
2000	200182841	4161	3115	16424663	1225	13408477	299636	200182841	64259
2001	146981921	3012	2257	11676126	834	13996806	364636	146981921	65135
2002	172410203	3528	2612	16267386	1036	15705370	495718	172410203	66009
2003	231714547	4558	3465	26417206	1330	19863167	662429	231714547	66873
2004	298040536	5807	4400	45468745	1704	26681128	912118	298040536	67734
2005	366223752	7062	5340	63649459	2123	29978243	1140957	366223752	68582
2006	395000066	7639	5690	75799933	2337	32433333	1282658	395000066	69421
2007	483418038	9228	6881	108771336	2913	37335179	1453877	483418038	70256
2008	538405561	10351	7575	143183437	3300	43394025	1632639	538405561	71079
2009	463641754	8583	6449	131205247	2956	44392614	1738728	463641754	71897

Kaynak: BKM, TÜİK, EVDS

Ek 2- Regresyon Sonuçları

i) Kredi kartı büyüklüklerinin büyüme oranlarının regresyonları:

Toplam kart sayısındaki büyüme

Source	SS	df	MS			
Model	2527.2256	4	631.806399	Number of obs =	18	
Residual	1973.68547	13	151.82196	F(4, 13) =	4.16	
				Prob > F =	0.0219	
				R-squared =	0.5615	
				Adj R-squared =	0.4266	
				Root MSE =	12.322	
Total	4500.91107	17	264.759475			

kartsayisi~t	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
nfusart	53.23595	32.71461	1.63	0.128	-17.43966	123.9116
kisibasgel~t	.4204013	.185106	2.27	0.041	.0205041	.8202985
d0405	-6.207911	12.17544	-0.51	0.619	-32.51134	20.09552
d06	-7.189302	11.86054	-0.61	0.555	-32.81245	18.43384
_cons	-47.03488	47.89502	-0.98	0.344	-150.5058	56.43602

Kart başı harcamadaki büyüme

Source	SS	df	MS			
Model	5541.55764	3	1847.18588	Number of obs =	18	
Residual	631.896356	14	45.135454	F(3, 14) =	40.93	
				Prob > F =	0.0000	
				R-squared =	0.8976	
				Adj R-squared =	0.8757	
				Root MSE =	6.7183	
Total	6173.454	17	363.144353			

kartbasikk~t	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
kisibasitk~t	1.014325	.099504	10.19	0.000	.8009098	1.22774
d0405	1.688072	5.508878	0.31	0.764	-10.1273	13.50344
d06	3.480578	3.882267	0.90	0.385	-4.846057	11.80721
_cons	.1556288	1.980393	0.08	0.938	-4.091892	4.40315

Toplam kart harcamalarındaki büyüme

. reg kktoplamharcart hhalktkart d0405 d06

Source	SS	df	MS	Number of obs = 18		
Model	12994.3626	3	4331.45421	F(3, 14) =	15.02	
Residual	4038.38008	14	288.45572	Prob > F =	0.0001	
Total	17032.7427	17	1001.92604	R-squared =	0.7629	
				Adj R-squared =	0.7121	
				Root MSE =	16.984	

kktoplamha~t	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
hhalktkart	1.550165	.2482078	6.25	0.000	1.017812	2.082517
d0405	-14.30886	13.90571	-1.03	0.321	-44.13364	15.51592
d06	-19.72477	9.811566	-2.01	0.064	-40.76848	1.318951
_cons	30.44713	5.093656	5.98	0.000	19.52232	41.37193

ii) Kredi kartı büyüklüklerinin logaritmalarının regresyonu

Toplam kart sayısı

Source	SS	df	MS	Number of obs = 18		
Model	26.7716058	4	6.69290146	F(4, 13) =	282.16	
Residual	.308364021	13	.023720309	Prob > F =	0.0000	
Total	27.0799698	17	1.5929394	R-squared =	0.9886	
				Adj R-squared =	0.9851	
				Root MSE =	.15401	

logkartsays	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
logkisibas~r	.1946307	.3077967	0.63	0.538	-.4703237	.8595851
lognufus	19.47787	.8814521	22.10	0.000	17.57361	21.38214
d0405	-.2666107	.2071794	-1.29	0.221	-.7141946	.1809731
d06	-.7089808	.2856465	-2.48	0.028	-1.326082	-.0918791
_cons	-201.0618	9.742007	-20.64	0.000	-222.1081	-180.0155

Toplam kart harcamaları

Source	SS	df	MS	Number of obs = 18		
Model	36.4899017	3	12.1633006	F(3, 14) =	23.58	
Residual	7.22268246	14	.51590589	Prob > F =	0.0000	
Total	43.7125842	17	2.57132848	R-squared =	0.8348	
				Adj R-squared =	0.7994	
				Root MSE =	.71827	

logkktopla~r	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
loghanehal~k	4.292293	1.233974	3.48	0.004	1.645681	6.938904
d0405	-.5858839	.9781882	-0.60	0.559	-2.683889	1.512121
d06	-1.344397	1.305249	-1.03	0.320	-4.143878	1.455083
_cons	-65.80993	23.39636	-2.81	0.014	-115.9901	-15.62971

Kart başı harcama

Source	SS	df	MS	Number of obs = 18		
Model	3.09994166	3	1.03331389	F(3, 14) =	287.10	
Residual	.050387484	14	.003599106	Prob > F =	0.0000	
				R-squared =	0.9840	
				Adj R-squared =	0.9806	
				Root MSE =	.05999	
Total	3.15032914	17	.185313479			

logkartbas~c	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
logkisibas~k	1.162638	.1180997	9.84	0.000	.9093391	1.415936
d0405	-.1263947	.0804757	-1.57	0.139	-.2989978	.0462084
d06	-.0815801	.1085163	-0.75	0.465	-.3143245	.1511642
_cons	-2.189213	.936218	-2.34	0.035	-4.197201	-.1812251

iii) Linear spline function yöntemi kullanılarak kredi kartı büyüklüklerinin büyüme oranlarının regresyonu

Toplam kart sayısındaki büyüme

Source	SS	df	MS	Number of obs = 18		
Model	3767.28535	5	753.45707	F(5, 12) =	12.32	
Residual	733.625721	12	61.1354767	Prob > F =	0.0002	
				R-squared =	0.8370	
				Adj R-squared =	0.7691	
				Root MSE =	7.8189	
Total	4500.91107	17	264.759475			

kartsayisi~t	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
nfusart	-1310.03	836.604	-1.57	0.143	-3132.833	512.7737
kisibasgel~t	.5946331	.1305984	4.55	0.001	.3100837	.8791825
d1	-40.13033	26.6986	-1.50	0.159	-98.30157	18.04092
d2	-5.765284	3.003	-1.92	0.079	-12.30826	.7776907
d3	15.68768	4.382444	3.58	0.004	6.139153	25.2362
_cons	2207.377	1391.79	1.59	0.139	-825.0737	5239.827

Toplam kart harcamalarındaki büyüme

Source	SS	df	MS	Number of obs = 18		
Model	14603.8893	4	3650.97234	F(4, 13) =	19.54	
Residual	2428.85335	13	186.834873	Prob > F =	0.0000	
				R-squared =	0.8574	
				Adj R-squared =	0.8135	
				Root MSE =	13.669	
Total	17032.7427	17	1001.92604			

kktoplama~t	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
hhalktkart	1.788358	.2169584	8.24	0.000	1.319648	2.257068
d1	.3042006	1.855614	0.16	0.872	-3.704609	4.31301
d2	-6.835943	3.681999	-1.86	0.086	-14.79042	1.118534
d3	11.04176	5.85322	1.89	0.082	-1.603352	23.68688
_cons	34.40548	10.31739	3.33	0.005	12.11611	56.69485

Kart başı harcamadaki büyüme

Source	SS	df	MS	Number of obs = 18		
Model	5562.40164	4	1390.60041	F(4, 13) =	29.58	
Residual	611.052356	13	47.0040273	Prob > F =	0.0000	
Total	6173.454	17	363.144353	R-squared =	0.9010	
				Adj R-squared =	0.8706	
				Root MSE =	6.8559	

kartbasikk~t	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
kisibasitk~t	1.022774	.1103897	9.27	0.000	.7842912	1.261256
d1	-.7064713	.9303128	-0.76	0.461	-2.71629	1.303347
d2	1.222757	1.847029	0.66	0.520	-2.767506	5.21302
d3	.3074654	2.937245	0.10	0.918	-6.038067	6.652998
_cons	3.865075	5.14986	0.75	0.466	-7.260521	14.99067

iv) Linear spline function yöntemi kullanılarak kredi kartı büyüklüklerinin logaritmalarının regresyonu

Toplam kart sayısı

Source	SS	df	MS	Number of obs = 18		
Model	27.0275253	5	5.40550506	F(5, 12) =	1236.85	
Residual	.052444566	12	.00437038	Prob > F =	0.0000	
Total	27.0799698	17	1.5929394	R-squared =	0.9981	
				Adj R-squared =	0.9973	
				Root MSE =	.06611	

logkartsays	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
logkisibas~r	.1267604	.1044435	1.21	0.248	-.1008024	.3543233
lognufus	-86.08199	28.93342	-2.98	0.012	-149.1225	-23.04149
d1	1.643268	.4386885	3.75	0.003	.6874478	2.599088
d2	-.3397222	.060902	-5.58	0.000	-.4724163	-.2070281
d3	-.2079815	.0461062	-4.51	0.001	-.3084383	-.1075248
_cons	952.1421	316.2383	3.01	0.011	263.118	1641.166

Toplam kart harcamaları

Source	SS	df	MS	Number of obs = 18		
Model	43.6051827	4	10.9012957	F(4, 13) =	1319.51	
Residual	.107401507	13	.008261654	Prob > F =	0.0000	
Total	43.7125842	17	2.57132848	R-squared =	0.9975	
				Adj R-squared =	0.9968	
				Root MSE =	.09089	

logkktopla~r	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
loghanehal~k	1.412723	.1431222	9.87	0.000	1.103526	1.72192
d1	.3239512	.0122855	26.37	0.000	.2974099	.3504924
d2	-.2103474	.0276564	-7.61	0.000	-.2700954	-.1505994
d3	-.0282291	.0340636	-0.83	0.422	-.1018191	.0453609
_cons	-13.47008	2.698276	-4.99	0.000	-19.29935	-7.640805

Kart başı harcama

Source	SS	df	MS		
Model	3.1237004	4	.780925101	Number of obs =	18
Residual	.02662874	13	.002048365	F(4, 13) =	381.24
				Prob > F =	0.0000
				R-squared =	0.9915
				Adj R-squared =	0.9889
Total	3.15032914	17	.185313479	Root MSE =	.04526

logkartbas~c	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
logkisibas~k	1.186289	.0711937	16.66	0.000	1.032485	1.340094
d1	.0080789	.0061279	1.32	0.210	-.0051596	.0213174
d2	-.0432202	.0138506	-3.12	0.008	-.0731425	-.0132979
d3	.0596626	.0169692	3.52	0.004	.0230028	.0963223
_cons	-2.400809	.5654741	-4.25	0.001	-3.622442	-1.179177